

ספר

דעת תבונות

מכבוד הרב הגאון המובהק אוצר התבונה והדעת החסיד המקובל
מאיר דרזין עלאין איש אשר רוח אלהים בו וקדוש יאמר לו
המפורסם בחיבוריו הקדושים והנפלאים
כבוד קדושת ש"ת מורינו **משה חיים לוצאטו** זללה"ה

לב דעת יקנה בו אוצר רב פנינים מתהומות מעייני החכמה ואיש תבונות ידלה ממנו
עומק הבנת אמיתת הי"ג עיקרים וכמבואר בשער השני.
על החיבור הזה בא הסכמת כבוד הגאון המקובל חסידא קדישא מוהר"ר ישעיה
באסן זללה"ה רבו של הגאון המחבר ז"ל בשנת התצ"ד לפ"ק
ויצא עתה זה ראשונה לאור [בהסכמת גאוני זמנינו נ"י] מהעתקה ברורה שהועתקה
בפאדובה בעד החכמה הרמ"ש גירונדי ז"ל

נוסח דפוס ווארשא תרמ"ט

יוצא כעת לאור במהדורה חדשה מאירת עינים, ובתוספת הערות ווהארות,
אשר בהם מתבארים הרבה מדברי רבינו באור חדש שלא נסדר עד כה

ושמו נקוב עליו

מאיר הדעת

על ידי
יהושע ליפשיץ

טבת תשפ"א
ירושלים פעיה"ק

ואלו הספרים אשר חברתי בעזר החונן לאדם דעת:

מאיר הזוהר	על זהר בראשית ח"א
מאיר הפתח	על פתחי שערים לג"ר יצחק אייזיק חבר
מאיר הספרא	על ביאור הגר"א על ספרא דצניעותא
מאיר האידרא	על אד"ר ואד"ז
מאיר הלשם	על לשם שבו ואחלמה ה' חלקים
מאיר העץ	על עץ חיים ב' חלקים
מאיר הנפש	על נפש החיים
מאיר הדעה	על יורה דעה הלכות נדה
מאיר הדרך	על דרך ה'
מאיר השיח	על שיח יצחק לג"ר יצחק אייזיק חבר
מאיר בשערים	על שערי אורה לג"ר יוסף ן' גיקטילי"ה נ"ע
עדות נאמנה	על חומש רש"י בראשית ושמות
אבן שלמה	
מאיר תפילה	

©

כל הזכויות שמורות
להשיג הספר ובכל עניני הספר
יהושע ליפשיץ
רח' בית וגן 19
ירושלים עיה"ק
02-641-2336
z6412336@gmail.com
<http://sifrei-meir-panim.com>

ניתן להשיג את הספרים

ובארה"ב
שירה - יהושע וידר
718-871-8652

ובבני ברק
'מרכז הספרים'
רח' הרב שך 2
03-619-4114

בירושלים עיה"ק
ספרי 'גירסא'
חפץ חיים 13
02-538-1211

הדר בירפיו
עימוד והכנה לדפוס
5725225@gmail.com

ספר דעת תבונות

הנקרא מאמר הויכוח

כשמו כן הוא נכבדות מדובר בו נעלמים ונסתרים מזוקקות שבעתים, בשרשי ראשי האמונה והדת בי"ג עיקרי הרמב"ם ז"ל רובץ בין המשפטים, מרוה צמאון באנ"ך פשטים נאים וישרים משמחי לב ומאירי עינים, מוקף מדברי גפ"ת ומדרשים בחריפות ובקיאות מתוק לחיך ותאוה לעינים כרוך ממאמרי הזהר ותיקונים, ודברי המקובלים הנאמנים, בצירוף להם שאר חכמות נסתרים, טבעיית ואלקיית כלם בביאור קל מפורשים ומבוארים בדרך שאלה ותשובה בין השכל והנשמה, לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזימה, בו יתכבדו מכובדים, אוהבי החכמה וידידים, אלה הדברים דבר משה אל כל בני ישראל, כקטון כגדול חכמי וראשי גולת אריאל, הלא הוא המקובל הנאמן, גדול שמו מרבן, הגאון המופלא, וכבוד ה' מלא, חסידא ופרישא, בוצינא קדישא, האלהי מורינו הרב רבינו משה חיים לוצאטו זצוק"ל וזי"ע אור תורתו זרח וכאן נצבה, עיר ואם בישראל פה ק"ק פאדובה יע"א.

הרב יחיאל מיכל זילבר
פנים מאירות 12 ירושלים
טל: 02-5372252

בס"ד

מכתב ברכה

הנני להוקיר ולהכיר האי צורבא דרבנן הרה"ג ר' יהושע לפשיץ שליט"א העוסק זה כמה בהוצאה מחדש של ספרים העוסקים בחכמת האמת, ובכשרונותיו הברוכים וחריצותו המופלגת עלה בידו להעיר הערות חשובות ונכבדות להבנת דבריהם העומדים ברומו של עולם, בהבאת דבריהם ממקומות אחרים בהם הוסיפו ביאור, ונוכחתי לדעת התועלת הנפלאה בהשוואת דבריהם, בגדר "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר" כדברי הירושלמי מס' ר"ה,

ועתה באתי לעודד פעליו המבורכים ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה שלא תצא ח"ו תקלה בהבנת יסודי האמת, ונזכה שיתקלס עילאה ית' ישוטטו הרבים ותרבה הדעת להתקרב אל ד'

הכו"ח בחיל וברעדה

יחיאל מיכל זילבר

י"א / י"ד / תש"פ

תוכן הספר

<p>א הקדמה</p> <p>א הקושי בהשגחה</p> <p>ב מציאות האדם והעבודה מוטלת עליו</p> <p>ז יחודו ית'</p> <p>ד חסרונות כבריאה</p> <p>ו הנהגת המשפט והנהגת היחוד</p> <p>ז מציאות האדם</p> <p>ח תחיית המתים</p> <p>ט הנהגתו ית' באדם בזמנים שונים</p> <p>י הדרגת זמני הנשמה והגוף</p> <p>יא כל הנהגה בעולם הזה תלויה בהשפעה מלמעלה</p> <p>יב איך נעשה הרע</p> <p>יג גבולות הרע</p> <p>יד מציאות האדם לפי הנ"ל</p> <p>טו דרכי הרע</p> <p>טז סדר להעביר את הרע מהבריאה</p> <p>יז ג' יסודות להנהגת המשפט</p> <p>יח ה' מצבים בעולם</p> <p>יט שינוי קבלת השפעתו ית'</p> <p>כ הנהגת היחוד</p> <p>כא ענין הזמן ההולך בהיקף על כל האישים בשוה</p> <p>כב ענין הנבואה</p> <p>כג נבואת משה רבינו</p> <p>נספח : נוסחאות י"ג יסודות האמונה לרמב"ם</p>	<p>א</p> <p>ב</p> <p>ג</p> <p>ד</p> <p>ה</p> <p>ו</p> <p>ז</p> <p>ח</p> <p>ט</p> <p>י</p> <p>יא</p> <p>יב</p> <p>יג</p> <p>יד</p> <p>טו</p> <p>טז</p> <p>יז</p> <p>יח</p> <p>יט</p> <p>כ</p> <p>כא</p> <p>כב</p> <p>כג</p> <p>נספח :</p>
--	--

הקדמת המו"ל

בכל הספרים של קדמונינו אשר הידרתים והוצאתים לאור עולם בלבוש חדש, לא היתה מטרתם כי אם להגיש כלים לבני התורה, להיות לאחיעזר ואחיסמך למעיין בספר, להקל עליו להגיע ללימוד עמוק ויסודי של דברי הספר מיניה וביה. אשר על כן השתדלתי מאוד בהבאת מקורות שתקוותי שיהיו נאמנים לדברים, בדרך כלל במלואם. אפילו כאשר עלו ברעיוני הבנות משלי בביאור הנושאים, כבשתי את מעייני ולא רשמתי עלי גליון הדפוסים, שכן אין זו הבמה כלל. כאן באתי אך ורק להועיל למעיין, בסיפוק הכלים אשר יועילו לו בצורה הטובה ביותר. וכן הוא מלאכתי כאן, בספרו הנפלא של רבינו הרמח"ל.

ומאחר שראיתי שזהו ספר יסודי בהבנת עניני אמונה והשגחה וכו', ולומדים את דבריו כדברי נביא שהמקור הוא מהקב"ה עצמו או מאלוהו או איזה מגיד אחר, ראיתי שיש להביא מקורות לדבריו כדי להסביר פנים כי רבינו לא חידש כמעט מאומה ברוב דבריו, אלא רק חידש את צורת הדברים שהיו מקובלים באמונת ישראל מקדמת דנא. אשר על כן באתי בזה להראות מקורות קדמונים, שקדמו לרבינו, שאמרו כדברים שנמצאו כאן, ומהם לכאורה שאב רבינו את רובי דבריו, ותועלת רבה ישנה בהשוואת הדברים, לשם הבנת עצם הדברים למאי קא מכווין. וכן הוספתי מראי מקורות רבים שלא ראיתם בכל הדפוסים שהיו לפני מהדורא זו.

סוף דבר, כל מה שעשיתי בספר זה הוא להותיר את הדברים כמות שהם, להביא מקורות מוסמכים לדברים לתת לדברים לדבר בעד עצמם מבלי להוסיף או לגרוע.

והנה יתכן ויש להקשות על מעשי אלו, הרי הרמח"ל בא כאן לגלות טמירין, להוציא אל האור סודות בלבושים של השקפה ואמונה, ואני כאן לעתים מראה שורשיו שבתורת הח"ן, והכיצד אגש אל האש הגדולה לגלות סודות אשר הוא דבר חמור מאוד כידוע מה שהזהירו על כך בזוה"ק [עי' אד"ז רצד

ע"ב שכל מי שעושה כן סימן שהוא מהערב רב]. ואם כן הכיצד זה העזתי להביא במקומות רבים את דברי הזוה"ק ודברי האריז"ל על אתר.

ותשובתי בזה, היא בתרתי, הרי איני מגלה סודות ח"ו, אני מקפיד מאוד על כך שלא לעשות כן, אלא עשיתי כמעשה כל הקדמונים כולם כבעל הראשית חכמה, יסוד ושורש העבודה, נפש החיים ועוד ועוד, שתמכו יתדותיהם בעצם הבאת הדברים מהזהר ולשונות האריז"ל בתורת ראייה ואסמכתא, אם כי לא פירשו ופתחו את הדברים בחוץ והותירו את הדברים בתורת תן לחכם ויחכם, מה גם שהדברים עצמם מחזקים את יראתו של ההוגה בדברים, כמפורסם. ומכיוון שלא פירשתי את הדברים אלא רק זימנתי את הדברים שיהיו נגישים, הרי שאין הדברים בתורת גילוי סודות. ומלבד זאת בוודאי שהדברים הללו אמיתיים יותר ומועילים יותר להבנתו של הלומד מאשר כל מיני סברות אישיות של בן דורינו.

שלמי תודה

אודה ה' בכל לבב, על שזכיתי להוציא ספר זה לאור, ובו יכול אני לפרסם בשער בת רבים את תודתי, וראשית כל לה' ית': על כל הטוב שגמלני, שזיכה אותי לצאת מארץ מרחקים, לחיות בירושלים עיה"ק ולעסוק בדברי תורה, להתקרב לת"ח חשובים להתאבק בעפר רגליהם, להנות מדברייהם, ולגדול מהחינוך שלהם. יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שאזכה לחיות בתוך כותלי בית המדרש כל ימי חיי, ולהוציא לאור עולם עוד ספרים רבים שיאירו עיני ישראל ויסייעו בלימוד תורתך הקדושה, אמן.

איתא במשנה (ב"מ לג ע"א) "אבידת אביו ואבידת רבו, של רבו קודמת לשל אביו, שאביו הביאו לחיי העה"ז, ורבו שלימדו חכמה הביאו לחיי העה"ב". והרי קיום מצוות הדבקות בשי"ת מתקיים בעיקר בתלמידי חכמים. ואם כן העולה הוא בסדר ההודאה כי לפני שאני פונה להודות לקרובי, הרי קודם לכן עלי להודות לרבותי, אשר המה כמלאכי ה' צב-אות. וכל מה שיש בי שהוא מצד המעלה היא בזכותם ומהם, וכל החסרונות שיש בי, הם מהחסרון שלי בקבלה מהם. כל זאת על דרך כלל.

ועל דרך פרט, הודאתי נתונה להרה"ג יא"ר שליט"א [אני מזכירו בדרך רמז שכן רצונו של אדם זהו כבודו] שזכיתי לקבל ממנו ולגדול בהשפעתו. ועל כל העידוד, התוכחה, האמונה והחיזוק ששתל בי.

וכן מודה אני מאד להרה"ג א"ש שליט"א [ורצונו כבודו כנ"ל] שהרבה מספיקות שהיו לי בלימוד זה נתרצו על ידו.

וכן ליתר רבותי שזכיתי לקבל מהם רבות: להרה"ג ר' יוסף צבי חשין שליט"א שזכיתי ממנו להרבה הדרכה. והודאה מיוחדת במינה להגאון הגדול רבי משה שפירא זצ"ל, אשר מלבד התורה הנפלאה שקבלתי ממנו, זכיתי שסייע לי רבות בעצם הוצאת ספרי לאור עולם בגשם וברוח, בעצה ובתבונה.

ועתה מעומק לבי אודה להורי היקרים אאמו"ר מאיר וא"מ מרת אליזבט אלישבע שיחי', על כל אשר עשו ועושים למעני הן בגשמיות והן ברוחניות במסירות רבה. כמו כן ברכת תודתי נתונה למו"ח ר' יונה וחמותי מרת איטא דבורה שיחי'.

ובמיוחד לאשתי היקרה שתחיה מנב"ת, שאני חייב לה תודה מרובה יותר ממה שאפשר לכתוב, שכן עומדת היא לימיני תמיד לסייע לי בכל מעשי, דואגת להסיר מעלי כל עול וטורח דרך ארץ בכדי שיהיו כל חיי נתונים אך ורק ללימוד התורה ועשיית המצוות, מוסרת את נפשה כיד ה' הטובה עליה לחנך את ילדינו בדרך הנכונה על פי התורה. יהי רצון שגזכה עוד שנים רבות לגדל יחדיו בנים ובני בנים לתורה ויראה.

בספר זה היו רבים שסייעו לי להגיע עד הלום, הרי הם עשרה אברכים שמשתתפים עמי בעמלם על כל ספר וספר שיצא ממכון "מאיר פנים". וכן תודה מיוחדת נתונה לעורך הראשי, ה"ה הרה"ג ר' שמאי מיכאל אסטרייכר שליט"א, מח"ס מחמדיה מימי קדם על סוגיות הנביאים והכתובים, שהגיה והפך כל עקוב למישור, ויגע יגיעות רבות להפוך את דברי התורה המוגשים בזה לבהירים ושווים לכל נפש עד כמה שניתן במסגרת גבהות הדברים.

וכן תודתי נתונה להרה"ג ר' יוסף ספינר, שהרשה לי לעשות שימוש בספר דעת תבונות שיצא לאור במהדורתו, המוגה ע"פ כת"י.

ואשא בזאת תפילה לא-ל נורא עלילה, שיצילנו מכל מכשול וטעות, וישמחו בי חברי.

יהושע ליפשיץ
ירושלים טבת תשפ"א

הקדמה

אך לא מבוארים מן ההבנה והידיעה.¹
 (ד) אמר השכל: איזה מאומתים לך, ואיזה מבוארים לך.
 (ה) אמרה הנשמה: הנה מציאות ה', יחודו, נצחיותו, והיותו חוץ מן הגוף וכל מקרי גוף, חידוש העולם, נבואה, נבואת משה, תורה מן השמים ונצחיותה שלא תשתנה, כל הדברים האלה אני מאמנת ואני מבינתם, ואיני צריכה בהם ביאור. אבל ההשגחה, שכר ועונש, ביאת המשיח ותחיית המתים, מאמנת אני ודאי מפני חובת הדת, אבל הייתי חפצה לסבור בהם סברא שאשקוט בה.
 (ו) אמר השכל: מהו המתקשה לך בזה.

(א) אמרה הנשמה: תאותי ורצוני להתישב על קצת דברים מאותם שנאמר בהם (דברים ד ט) והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים,² הרי הם מעיקרי אמונתנו שחייב כל האדם לרדוף אחרי ידיעתם כל אשר תשיג ידו.³
 (ב) אמר השכל: אנה פניך מועדות. הנה העיקרים הם י"ג, ועל איזה מהם תרצי להתבונן.
 (ג) אמרה הנשמה: הנה כל העיקרים הי"ג הנה הם מאומתים אצלי בלי שום ספק כלל, אבל יש מהם שהם מאומתים לי וגם מובנים, ויש מהם שהם מאומתים לי באמונה,

הקושי בהשגחה

לכאורה הפך ההשגחה ח"ו. כל שכן שאין הסברא רואה סוף הענינים להיכן הם מגיעים,

(ז) אמרה הנשמה: המסיבות הגדולות המתהפכות בעולם המראות תמיד

מאיר הדעת

ד. עי' משנה תורה (הלכות יסודי התורה פ"א ה"א) יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא מציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו, ע"כ. ועי' ספר המצוות להרמב"ם (עשין א), ז"ל, היא הצווי אשר צונו להאמין האלהות, והוא שנאמין שיש שם עילה וסבה וכו'. [עי' במהדורת פרנקל שם שתרגום תיבת "להאמין" איו מדוייק ויותר נוטה לומר כי התרגום הוא "לידע".] וכן עי' דבריו בפיה"מ בסנהדרין פרק י' (הנוסח הנדפס בש"ס וילנא) וז"ל, היסוד הראשון להאמין מציאות הבורא ית' והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות הוא עילת המציאות וכו'. אמנם בתרגום של הראש אמנה לא מוזכרת המילה "להאמין" וכן בכל שאר היסודות לא נזכר לשון "להאמין".

א. עי' זהר ח"ב קסא ע"א: אי תימא מלה זעירא היא למנדע הא כתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהו"ה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד הכא תליא כל רזא דמהימנותא למנדע מגו דא רזא דכל רזין למנדע סתימו (ני"א רזא דכל וכו') דכל סתימין יהו"ה אלהים שם מלא וכלא חד אתה הראת לדעת הכא רזא דרזין לאינן ידעי מדין.
 תרגום: אם תאמר דבר קטן הוא לדעת הרי כתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כאן תלוי כל סוד האמונה לדעת מתוך זה סוד כל הסודות לדעת סתר (סוד של כל) כל הנסתרים יהו"ה אלהים שם מלא והכל אחד אתה הראת לדעת כאן סוד הסודות לידעי מידות.
 ב. עי' אות קצה.
 ג. עי' בנספח שהבאנו דברי הרמב"ם ב"ג עיקרים.

מה רוצה האדון ב"ה בכריותיו, ולמה הוא מנהלם, ומה אחרית כל אלה, כי מעשי ה' ית' נראה בהם רוחב כל כך גדול, שאין שום לב מכיל אותם. והייתי רוצה שתלמדני דרך ישרה להבין יושר הענינים האלה, מבלתי נטות ימין ושמאל.

(ח) אמר השכל: אבל יש בכאן דברים קשים ועמוקים מאד, כגון, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו (ברכות ז ע"א), שנתקשו על גדולי החכמים והנביאים, ואפילו למשה רבנו ע"ה, שאי אפשר להשיגם.

(ט) אמרה הנשמה: הפרטים שלא אוכל להבין, הנה אניח. אך שהכללים לפחות יהיו בידי ישרים, שאדע על כל פנים

עצה וסברא ישרה בכל רוחב הדברים האלה. ואז מה שלא תשיגהו ידיעתי, אומר לעצמי, לא עליך המלאכה לגמור (אבות פ"ב מט"ז).

(י) אמר השכל: זה ודאי, שהקב"ה הקים עולמו על המשפט, ומנהגו במשפט ישר ונאמן, וזה הדבר תראי אותו ברור בלי שום ספק, וכמו שהעיד הרועה הנאמן (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא.

(יא) אמרה הנשמה: יושר המשפט הזה ועומק העצה השלמה הזאת שזכרת, הוא מה שאני חפצה לשמוע ממך באר היטב, דבר על בוריו.

מציאות האדם והעבודה מוטלת עליו

(יד) אמר השכל: היסוד הראשון שעליו עומד כל הבנין הוא, שרצה הרצון העליון שיהיה האדם משלים את עצמו ואת כל הנברא בשבילו, וזה עצמו יהיה זכותו ושכרו. זכותו, לפי שנמצא שהוא מתעסק ויגע להשיג השלמות הזו, וכשישיגהו, יהיה נהנה רק מיגיע כפיו

(יב) אמר השכל: אך מה שצריך לברר ראשונה, הוא ענין מציאות האדם והעבודה המוטלת עליו, לדעת מהו התכלית הנרצה בכל זאת.

(יג) אמרה הנשמה: זה ודאי ענין שמבקש עיון הרבה להבינו על בוריו בכל חלקיו.

מאיר הדעת

ולענין רצונו: ע"י ע"ח שער עגו"י פרק ב: וכשעלה ברצונו להאציל הנאצלים ולברוא הנבראים לסיבה נודעת, והוא ליקרא רחום וחנון. מקור לשון עלה ברצון הוא בזהר (ח"א פו ע"ב ועוד) כד סליק ברעותא דקב"ה למברי עלמא [תרגום: כאשר עלה ברצון הקב"ה לברא העולם]. והרצון הוא בחי' הכתר, וע"י בספר ד' ע"ב ביה סליק וביה סלקין, שבכתר כל אורות עולים לתיקון, שכל אור יוצא דרך זיווג של העליונים וכל זיווג של עליונים בא תמורת עליית מ"ן אבל בתחילת העולם לא היה מי שיעלה מ"ן ולכן סליק לבד, אבל ברצון שהוא בחי' הכתר, שורש הכל.

ז. ע"י פירוש הרמ"ק לספר יצירה (פרק ו משנה ה), ומשתי כחות אלו שהם טוב ורע מורכב האדם שמשם יצר הרע

ה. ע"י ב"ק נ ע"א: אמר ר' חנינא כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרוך הוא יותרו חייו שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט.

ו. ע"י ע"ה למה הוא מזכיר לשון רצון. באומרו רצונו יש בזה ב' דברים שצריכים להבין: א', לאפוקי עצמותו. ב' מהו רצונו ית'.

לגבי עצמותו, ע"י זהר פנחס (רנו ע"ב) דכל ספירה אית לה שם ידיע כו' ובאלין שמהן מארי עלמא איהו אתפשט ואתקרי בהון ואתכסי בהון ודר בהון כנשמתא לגבי אברים דגופא. ע"י לקמן הערה קל.

תרגום: שכל ספירה יש לה שם ידוע וכו', ובאלו השמות אדון העולם הוא מתפשט ומולך בהם ונקרא בהם ונתכסה בהם, וגר בהם כנשמה אצל אברי הגוף.

שיהיו המקבלים אותה מקבלים אותה ביגיע כפם, כי אז יהיו הם בעלי הטוב ההוא, ולא ישאר להם בושט פנים בקבלם הטוב, כמי שמקבל צדקה מאחר. ועל זה אמרו (ירושלמי ערלה פ"א ה"ג) מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה!

(יט) אמרה הנשמה: הטעם מתישב בלבי. עתה השלם דבריך.

(כ) אמר השכל: מן ההקדמה אשר הקדמנו יצא לנו שרש גדול להתבונן עליו, והוא ענין החסרון ושלמותו. כי עתה צריך לדעת מהו החסרון, ומהו תולדותיו, ומה הוא תקונו שתשלם בו הבריאה, ואיזה דרך העשות התיקון הזה, ומה הם תולדותיו.

(כא) אמרה הנשמה: אבל חושבת אני שהיה צריך להבין מהו השלמות שיגיע לו האדם כשהשלים עבודתו ושבת ממלאכתו, שאז נבין למפרע כל זה שהזכרנו. והטעם לזה פשוט ומבואר, כי הלא זה שישגי האדם לבסוף הוא מה שחסר ממנו בתחלה,

וחלקו מכל עמלו. שכרו, שהרי סוף סוף, הוא יהיה המושלם, ויהיה מתענג בטובה לנצח נצחים.

(טו) אמרה הנשמה: זה יסוד שכולל פינות רבות, והנני ממתנת לשמוע מה תבנה על היסוד הזה, שאז אבחין למפרע מה נכלל ביסוד הזה. אך דבר אחד אשאל תחלה בכלל, היש טעם למה רצה הרצון העליון בדבר הזה.

(טז) אמר השכל: הטעם פשוט, והוא תלוי בתשובת שאלה אחרת, שהיא, למה רצה הבורא ב"ה לברוא נבראים.

(יז) אמרה הנשמה: תשיב אתה לך ולי מלתא דשויה לתרווייהו!

(יח) אמר השכל: מה שנוכל להשיג בענין זה הוא, כי האל ית"ש הוא תכלית הטוב ודאי. ואמנם, מחק הטוב הוא להטיב, וזה הוא מה שרצה הוא ית"ש, לברוא נבראים כדי שיוכל להטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב אין הטובה. ואמנם, כדי שתהיה ההטבה הטבה שלמה, ידע בחכמתו הנשגבה שראוי

מאיר הדעת

ורחמים שהוא הנגלה והנסתר כדי להפרע ממנו ברשעתו.

ז. תרגום: דבר שווה לשניהם.

ט. עי' ע"ח שער העקודים (פרק ה), לעולם בטבע העליון להאיר לתחתון, ויש לו חשק להאיר בו כמו חשק אמא (אב) לבנים. ועי"ש (פרק ח) ומטבע החסד והרחמים הוא להיות מטיבים בעולם. עי' ע"ח שער הכללים פרק ראשון: כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו, ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו ית'.

י. תרגום: מי שאוכל מה שאיננו שלו מתבייש להסתכל בפניו [של הנותן]. ועי' ליקוטי הש"ס: בזמן שהאמא היתה באחור עם האבא [היינו עומדים אחור באחור, כמו אדה"ר קודם הנסירה], היתה ניזונת על ידו, משא"כ עתה, דתרווייהו כחדא שריין [עומדים בשוה], וניזונים בשוה מאריך, ונאמר על אמא, מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי באפיה, ועל הנוק' נאמר זה תמיד כאשר היא באחור, ע"כ. רואים שהאריז"ל לומד את הירושלמי על הענין של זוג פנים בפנים וזוג אחור באחור. וכעין זה ביונת אלם (פרק יח).

ויצר הטוב. והנה המלאכים הם יצר הטוב כולם ואין להם בחינת הרע כלל, ולכך אין להם שכר בעמלם. והבהמות כולם יצר הרע ולהם אין בחינת הטוב וכו'. אמנם בני אדם יש להם יצר הרע ויצ"ט שהם נשכרים ונענשים. וזה טעם אל בריאת הרע, כי טוב מבחין את הרע, כי על ידי היות באדם טוב רע והוא עוזב הטוב ורודף אחר הרע הוא בעל עונש. וכן הצדיק, רע מבחין את הטוב, שיש בו יצר הרע ויצ"ט ועוזב הרע ורודף אחר הטוב הוא בעל שכר, וגדולה מעלתו ממלאכי השרת. אם כן זהו טעם שברא הקב"ה הרע שהוא משלים הטוב ומעלה למעלה מהמלאכים וכו'. ועי' עוד פרדס רמונים (שער כה פרק ג). ועי' ליקוטי תורה (פרשת האזינו): רצה הקב"ה לברוא אדה"ר ביצה"ר כדי שיאכל שלו ובמה שייגע ויכניע היצה"ר, כי כל דרכיו משפט ואינו רוצה שיתענג ויתנהנה האדם בגי' בחנם כאשר הנשמה הית' אוכלת תחלה קודם בואה לעה"ז משולחן אבי' דרך צדקה ומתנה אלא רצה הקב"ה שתבא בעה"ז ותסגל מצות ומעש"ט ואז תתענג על ה' בשכר מעשיה ולא בחנם, נמצא להיות כי כל דרכיו משפט הוצרך להיות באדם שני יצרים יצה"ר ויצ"ט ואם יחטא ביצה"ר הוצרך להיות בשמו דין

ומפני שחסר ממנו הוא צריך להשתדל ולקנותו.

(כג) אמרה הנשמה: אמור מה שאתה אומר על השלמות הזו.

(כב) אמר השכל: כן דברת. אמנם השלמות נוכל להבין אותו עתה בכלל, ולא בפרט¹⁴, אלא שבדעתנו אותו בכלל, נבין למפרע החסרונות בפרט, כי על כל פנים כל חסרון הוא העדר השלמות ההוא.

(כד) אמר השכל: השלמות הזו פשוט הוא מן המקרא ומן הסברא, והוא, שיהיה האדם מתדבק בקדושתו ית', ונהנה מהשגת כבודו בלי שום מונע מפריד ומעכב. איבעית אימא קרא (ישעיה נח יד) אז תתענג על ה'¹⁵, (תהלים קמ יד) ישבו ישרים את פניך¹⁶, (שם טו יא)

מאיר הדעת

המלך, שכתוב "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום".

יג. יש כאן הדגשה של פנים, כנ"ל בהערה י.

עי' זהר ח"א נט ע"א: תא חזי זמין קב"ה לאנהרא לון לצדיקיא לעלמא דאתי ולמיהב לון אגר חולקהון אתר דעינא לא שלטא למיקם עליה כמה דאת אמר (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו וכתוב (שם סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וכתוב (מלאכי ג כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם זכאין אינון צדיקיא בעלמא דין ובעלמא דאתי עליהו כתיב (ישעיה ס כא) צדיקים לעולם יירשו ארץ וכתוב (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. תרגום: בא וראה, עתיד הקדוש ברוך הוא להאיר לצדיקים לעולם הבא ולתת להם שכר חלקם, מקום שערין לא שולטת לעמוד עליו, כמו שנאמר "עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו". וכתוב "ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי", וכתוב "ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם". אשרי הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא, עליהם כתוב "צדיקים לעולם יירשו ארץ", וכתוב "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך".

ועי' זהר ח"ב כג ע"ב: כד נהירא לי שמעתתא חמיניה דיוקניה דאתער קמאי זכאין אינון צדיקיא בעלמא דין ובעלמא דאתי עליהו כתיב (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

תרגום: כאשר מואר לי הדברי תורה, אני רואה תמונה שמתעורר לפני, אשריהם צדיקים בעולם הזה ובעולם הבא, עליהם נאמר (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. [כאן רואים אפילו מעין עולם הבא בלימוד תורה].

ועי' ש"ר רכט ע"ב: ועל דא נשמתא אתלבשת בתרין עלמין למהוי לה שלימו בכלא בהאי עלמא דלתתא ובעלמא דלעילא ועל דא כתיב (שם קמ יד) אך צדיקים יודו

יא. עי' פירוש המשנה לרמב"ם הקדמת פרק חלק: שכמו שאי אפשר לענף להשיג צבעים, וכן חרש להשיג קולות, כך אי אפשר לבעל גוף להשיג תענוגים של רוחניות בתחילת המחשבה אלא בחקירה גדולה.

יב. בפשטות הפסוק מדבר בענין שבת, ועי' זהר (ח"א כו ע"א): ומיד דיפקון ישראל מן גלותא עמא קדישא לחוד מיד נהר דהוה חרב ויבש אתמר ביה (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן דא ו' להשקות את הגן ונהר דא עמודא דאמצעיתא יוצא מעדן דא אמא עלאה להשקות את הגן דא שכינתא תתא דבההוא זמנא אתמר במשה ובישראל (שם נח יד) אז תתענג על יהוה בענג דאיהו ע' עדן נ' נהר ג' גן.

תרגום: ומיד כשיצאו ישראל מהגלות, העם הקדוש לחוד, מיד נהר שהיה חרב ויבש נאמר בו "ונהר יוצא מעדן", זה ו', "להשקות את הגן". "ונהר" זה העמוד האמצעי. "יוצא מעדן" זו אמא העליונה. "להשקות את הגן" זו שכינה תחתונה, שבאותו זמן נאמר במשה ובישראל "אז תתענג על ה'", בענג, שהוא ע' עדן, נ' נהר, ג' גן.

ועי' שם רטז ע"א: ויחי יעקב וגו' (בראשית מז כח) רבי חייא פתח ואמר (ישעיה ס כא) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו' זכאין אינון ישראל יתיר מכל עמין עכו"ם דקב"ה קרא לון צדיקים לאחסין לון ירותת עלמין בעלמא דאתי לאתענגא בההוא עלמא כמה דכתיב (שם נח יד) אז תתענג על יהוה מאי טעמא בגין דמתדבקין בגופא דמלכא דכתיב (רביים ד ד) ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום.

תרגום: "ויחי יעקב" וגו'. רבי חייא פתח ואמר, "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ" וגו'. אשריהם ישראל יותר מכל אומות עובדי עבודת כוכבים ומזלות, שהקדוש ברוך הוא קרא אותם צדיקים להוריש להם ירושת עולמים בעולם הבא, להתענג באותו עולם, כמו שכתוב "אז תתענג על ה'". למה, בגלל שנדבקים בגוף של

ולקנות השלמות אשר זכרנו. ואמנם כאן אנו צריכים להקדמה אחת עיקרית מאד.

(כה) אמרה הנשמה: ומה היא.

(כו) אמר השכל: שהאלוה ב"ה היה יכול ודאי לברוא האדם וכל הבריאה בתכלית השלמות, ולא עוד, אלא שמחוקן היה ראוי שיהיה כך, כי להיותו שלם בכל מיני שלמות, גם פעולותיו ראוי שתהיינה שלמות בכל שלמות. אלא שכאשר גזרה חכמתו להניח לאדם שישלים הוא את עצמו, ברא הבריות האלה חסרות השלמות. והרי זה כאילו עכב מדת שלמותו וטובו הגדול שלא לעשות כחך גדולתה בבריות האלה, אלא לעשותם באותה התכונה שרצה בה, לפי התכלית המכוון במחשבתו הנשגבת. וכאן נכללת ידיעה אחרת, והיא מה שאמרו ז"ל: שדי, שאמר לעולמו די, ושהשמים היו נמתחים והולכים עד שגער בהם, כמו שכתוב במדרש (ב"ר פמ"ו ס"ג ג תנחומא מקץ פרק י חגיגה יב ע"א)¹. והיינו, כי ודאי היה יכול לברוא יותר בריות ממה שברא, והבריות עצמם יותר

שובע שמחות את פניך וכו"², ואחרים כאלה רבים עד מאד, הלא המה בכל פינות דברי הנביאים והכתובים, גלויים לכל העמים, דרשו מעל ספר ה' וקראו. ובדברי רז"ל (ברכות יז ע"א) העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו', אלא הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. איבעית אימא סברא, הנשמה אינה אלא חלק אלוה ממעל, הנה אין תשוקתה ודאי אלא לשוב ולדבק במקורה ולהשיגו³, כטבע כל עלול החושק לעילתו, ואין מנוחתה אלא כשתשיג את זה⁴. אך מה יהיה ההתדבקות הזו, ומה ההשגה הזאת, אנו אין לנו כח להבין אותו כל עוד היותנו בתוך החסרונות. אבל מזה אנו מבחינים חסרונותינו, כי כמו שידענו שהשלמות הוא ההתדבקות הזו, כן נדע שהחסרונות הם כל הריחוק מזה, והמניעה המתמצעת בינותינו ובינו ית"ש, שבעבור זה אי אפשר לידבק בו כמו שנתדבק אחרי אשר תעבור המניעה, וזהו החסרון שאנו צריכים להשתדל להעביר ממנו,

מאיר הדעת

שבעולם אינן חשובין לה כלום למה שהיא בת מלך כך הנפש אילו הבאת לה כל מעדני עולם אינם כלום לה למה שהיא מן העליונים, ע"כ. משמע שמצות ומעשים טובים אף פעם לא שבעה, ולא עולם הזה. ועי' מהר"ל דרך חיים (פ"א מ"ד): מביא רבי לוי משל זה לעירני שהוא בן כפר שהיה נשוי בת מלכים שאי אפשר להעירני הזה שיוצא ידי חובתו עם בת מלכים, כך הנשמה שהיא מלמעלה והיא נשאת לאדם בעל גוף ואף אם האדם עושה כמה מצות ומעשים טובים והם השלמה לנפש, מ"מ לא תמלא הנפש שתהא מושלמת בשלימות לגמרי, שהיא בעצמה מן הש"י כפי מה שראוי אל הנפש ומפני כך אינה שביעה ממה שעושה האדם בגופו תורה ומצות ומעשים טובים, לפי חשיבת ומעלת הנפש שהיא מן למעלה והאדם היא מלמטה בעל גוף אין הנפש שהיא מלמעלה שביעה מזה לגמרי כאשר ראוי לנפש שהיא מן השמים.

ז. ד"ל: רבי נתן ורבי אחא ורבי ברכיה בשם רבי יצחק אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולמי ולשמים דיי לארץ דיי שאלולי שאמרתי להם דיי עד עכשיו היו נמתחים

לשמך ישבו ישרים את פניך אך צדיקים יודו לשמך בהאי עלמא ישבו ישרים את פניך בההוא עלמא:

תרגום: ועל כן הנשמה מתלבשת בשני עולמות להיות לה שלמות בכל בעולם הזה שלמטה ובעולם שלמעלה ועל זה כתוב (שם קמ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך אך צדיקים יודו לשמך בעולם הזה ישבו ישרים את פניך באותו עולם. [כאן רואים שיש מעין עולם הבא בהשגה בעולם הזה, והוא ה"יודו לשמך"].

יד. עי' ערכין יג ע"ב: רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבעת נימין היה שנאמר שובע שמחות [את] פניך אל תיקרי שובע אלא שבע. ועי' זהר חדש (סד ע"א): כל מילוי בשבע. ועי' שובע שמחות את פניך וגו', אל תקרי שובע, אלא שבע, שבע שמחות.

טו. השגה כאן היא לשון של התמלאות וגיבוש, ולא לשון של הבנה וקליטה מחשבת.

טז. עי' קהלת רבה (פ"ו ס"ו): וגם הנפש לא תמלא שהנפש יודעת כל מה שהיא עמלה לעצמה היא עמלה לכך אינה שבעה לא תורה ולא מעשים טובים משל למה"ד לעירוני שנשא בת מלכים אם יביא לה כל מה

(ל) אמר השכל: אנו צריכים להבין עתה מהיכן נמצא כח באדם להשלים חסרונותיו, כיון שנברא חסר. אמנם, הנה אנחנו נכנסים עתה בים גדול ורחב ידיים מאד, כי הצעות רבות וגדולות יצטרכו לנו קודם שנבא להשלמת עניננו. והנה לך צריך מתון מתון, להבין הדברים בסדר נכון, כי זה דרך החכמה, לקנות ידיעות זו אחר זו, עד שבסוף הכל יצא לאור ענין אחד שלם, שהוצרכו בעבורו כל ההקדמות ההם.

(לא) אמרה הנשמה: דבר דבריך על הסדר הנכון, ואני הנני מקשבת בכל ההמתנה וישוב המצטרך.

(לב) אמר השכל: ראשונה צריך שתדעי, שאף על פי שאמרנו כבר שרצה הארון ב"ה לתת השגה" מיקר שלמותו אל נבראיו, ודאי הוא שלא היה הרצון בזה לתת להם השגה מכל שלמותו אשר אין לו סוף שיעור ותכלית כלל, אלא אדרבה, רק קצה קטן ממנו רצה לגלות להם, ובו יהיה כל תענוגם בהשיגם אותו, כמו שביארנו. וזה דבר פשוט ונרצה מאד, מן הטעם, כי אי אפשר לעלות ונברא אשר כמונו להשיג כל שלמות הבורא ית"ש, וכענין שנאמר (איוב י"א ז) החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. ונמצא, שכל

גדולות ממה שברא, ואם היה רוצה לברוא בריותיו לפי ערך הפועל, לא היה להם שיעור, כמו שאין שיעור לו וליכלתו. אבל בראם לפי ערך הנפעל, דהיינו ששיער בהם המדה והתכונה הנאותה בהם לפי המכוון בהם. ונמצא, שעכ"פ עיכב כביכול¹, יכולתו הַרְבֵּה ובלתי בעלת תכלית, שלא תפעל בבריותיו כמו ערכה, ולא תפעל אלא לפי ערך הבריות האלה הנפעלות ממנה.

(כז) אמרה הנשמה: כל זה מוכרח ודאי, כי מן האמונה הוא שהאלוה יתברך שמו הוא כל יכול בכל פנים, ואי אפשר לשום שום גבול או שיעור ליכלתו כלל. וכל מה שאנו רואים שנברא ממנו בשיעור מיוחד ומוגבל, לא יהיה לפי ערכו ח"ו, אלא לפי מה שגזר רצונו לפועל.

(כח) אמר השכל: נגדור הכלל הזה, אחר נלך אל הקדמה אחרת עיקרית מאד. זה הכלל, האלוה ית"ש מנע, כביכול, את עצמו, פירוש, שמנע את יכלתו, בברוא נבראיו שלא לעשות אותם כפי כוחו, אלא לפי מה שרצה וכיון בהם, ובראם חסרים כדי שישלימו הם את עצמם, ויהיה שלמותם שכם בזכות מה שטרחו להשיגו. וכל זה רק ברצונו להטיב הטבה שלמה.

(כט) אמרה הנשמה: עתה נשמע ההקדמה הזאת שאמרת.

מאיר הדעת

כ. ע"י פרדס (שער כג פרק ח): חקר, פי' הרשב"י ע"ה (בתיקונא יט דף ל"ז ע"ב) בפסוק (איוב י"א ז) החקר אלוה תמצא, כי חקר הוא מלכות כאשר היא תחת הת"ת, הדום רגליו. ונראה הטעם כי שם חקירות הת"ת והתגלותו, כי אין מי שישגיחו, כי אם במלכות, וזה החקר אלוה שהוא הת"ת וכי. אמנם עיי"ש באדרת אליהו: "החקר" זה מעשה בראשית, כמו שנאמר (ט ז) עושה גדולות עד אין חקר, ולגדולתו אין חקר (תהילים קמ"ג), אלהי גדלת מאד (שם קד א), בורא קצות הארץ אין חקר לגדולתו (ישעיה מ כח). תכנית הנהגתו בפרטי הברואים שאין תכלית למספרם, וזהו "אם עד תכלית שדי תמצא", הלא הוא אין סוף ותכלית.

והולכים. וז"ל הגמ' חגיגה: ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרת לעולם די אמר ריש לקיש בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקדוש ברוך הוא ויבשו שנאמר גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב.

יח. ע"י רש"י מגילה כא ע"א: כביכול - נאמר בהקדוש ברוך הוא כבאדם, שיכול להאמר בו כן.

יט. ע"י לעיל הערה טו.

מה שיוכלו להשיג הנבראים, לא יהיה אפילו כטפה מן הים הגדול מן השלמות של הבורא ית"ש.

(לג) אמרה הנשמה: זה פשוט אצל כל חכמי לב, וכבר נאמר (תהלים קו ב), מי ימלל גבורות ה' וגו'.

יחודו ית'

(לד) אמר השכל: עתה כשנשיב אל לבנו כל סדרי מעשיו ית', כל המעשה הגדול אשר עשה מני שים אדם עלי ארץ, וכל אשר הבטיח לנו לעשות ע"י נביאיו הקדושים, הנה מה שמתברר לנו מכל זה בירור גמור, הוא עוצם יחודו יתברך^{כא}. ותראי שכל שאר מעלות שלמותו הבלתי בעלת תכלית^{כב}, אינם מתבררים אצלנו כלל, שאין בנו כח להשיג אותם. דרך משל, ידענו שהוא חכם, אבל לא השגנו סוף חכמתו, ידענו שהוא יודע, ולא השגנו ידיעתו. ועל כן אמרו ז"ל (תיקוני יט ע"א): אנת הוא חכים, ולאו בחכמה ידיעא, אנת הוא מבין, ולאו בכינה ידיעא^{כג}. וכיון שאין אנו יכולים להשיג

המעלות האלה, נמשך לנו מזה איסור החקירה בהם, כי על כל כיוצא בזה נאמר (תהלים יג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש^{כד}, במכוסה ממך אל תחקור, וכן אמרו (ס"י פ"א מ"ח) אם רץ לבך, שוב למקום^{כה}. אבל יחודו, אדרבא, זה מתגלה ומתברר לנו בירור גמור. ונמשך לנו מזה שלא די שהוא מתברר לנו, אלא שחייבים אנחנו להשיב אל לבנו הידיעה הזאת, לתקוע אותה בלבבנו בישוב גמור בלי שום פקפוק כלל. והוא מה שמצוינו משה רבנו ע"ה מפי הגבורה (דברים ד לט): וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד^{כו}. ופי עליון מעיד

מאיר הדעת

כא. ע"י לקמן הערה נב.

כב. היינו אין סופי.

כג. ז"ל בשלימות: אנת חכים ולאו בחכמה ידיעא אנת הוא מבין ולא מבינה ידיעא לית לך אתר ידיעא אלא לאשתמודעא תוקפך וחילך לבני נשא ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא דין איהו גבורה משפט עמודא דאמצעייתא צדק מלכותא קדישא מאזני צדק תרין סמכי קשוט הין צדק אות ברית כלא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולאו משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אליו מדות כלל.

תרגום: אתה הוא חכם ולא בחכמה ידוע, את ההוא מבין ולא מבינה הידועה. אין לך מקום ידוע אלא להיות ניכר כחך וחוזקך לבני אדם ולהראות להם איך מתנהג עולם בדין וברחמים שהם צדק ומשפט כפי מעשיהם של בני אדם. דין הוא גבורה, משפט הוא עמוד האמצעי, צדק הוא המלכות הקדושה, מאזני צדק, שני עמודי האמת, הין צדק אות ברית, הכל להראות איך מתנהג העולם.

אבל לא שיש בך צדק ידועה שהוא דין, ואינו משפט ידועה שהוא רחמים ולא מכל אלה המדות כלל.

ע"י בגר"א: אלא לאשתמודעא כו' - ר"ל, שאינו מנהיג בספי' אלא להכירו ולידע, שכפי שאדם מודד מודדין לו, שיש על הכל מדה ידועה, והוא מעניש ומשלים שכר בהם.

כד. ע"י תיקוני יג ע"ב: כתר עליון דאיהו מופלא ומכוסה, ועיי"ש בגר"א שזה במופלא ממך. והיינו אפילו בכתר אסור לחקור.

כה. ז"ל: עשר ספירות בלימה, בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר, ואם רץ פיך לדבר ולבך להרהר שוב למקום, שלכך נאמר (יחזקאל א יד) והחיות רצוא ושוב ועל דבר זה נכרת ברית, ע"כ. וע"י בגר"א שם: ואם רץ פיך לדבר ולבך להרהר שוב למקום - הידוע, והוא שנאמר (שמות לג כא) הנה מקום אתי כו', ע"כ. ע"י תיקוני זהר דף ע"א - ושכינתא בה אתמר הנה מקום אתי.

כו. ע"י זהר ח"א יב ע"א: פקודא רביעאה למנדע דיהו"ה הוא האלהיים כמה דאת אמר (דברים ד לט) וידעת

בעצמו ומודיע, כי כל הנלקט מכל מסיבותיו הגדולות אשר הוא מתהפך בעולמו, הלא הוא גילוי יחודו הגמור הזה, כענין אמרו (דברים לב ט): ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי¹, ומקרא זה נאמר אחר שכלל כל סיבוב הגלגל, שהיה עתיד ומזומן להיות סובב בעולם, שנכלל הכל בדברי השירה ההיא של האזינו, וכמו שפשטן של כתובים עצמן מוכיח, והנה חותם החזון שלו חתם

בלשון הזה, ראו עתה כי אני הוא וגו'. ובדברי הנביא ישעיה נתבאר בהדיא (ישעיה מג יא-כ): למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא², לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה, אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע. וכמו שכתוב (ישעיה מד ו): אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים, וכמו שכתוב (ישעיהו מה ט-י): למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס בלעדי אני ה' ואין עוד. יוצר אור ובורא

מאיר הדעת

היום והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים ולאתכללא שמא דאלהים בשמא דיהוה למנדע דאינון חד ולית בהו פרודא והיינו רזא דכתיב (בראשית א יז) יהי מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ למהוי תרין שמהן חד בלא פרודא כלל לאתכללא מארת חסר בשמא דשמים (נ"א דרשים) דאינון חד ולית בהו פרודא נהורא אוכמא בנהורא חיוורא לית בהו פרודא וכלא חד.

תרגום: מצוה רביעית: לדעת שה' הוא האלהים, כמו שנאמר "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים", ושיכלל השם של אלהים בשם של הויה, לדעת שהם אחד ואין בהם פרוד. והיינו סוד הכתוב "יהי מארת ברקיע השמים להאיר על הארץ", שיהיו שני השמות אחד בלי פירוד כלל, שיכלל מארת חסר בשם של שמים (שָׁרְשׁוּם) שהם אחד, ואין בהם פרוד. אור שחור באור לבן אין בהם פרוד, והכל [דבר] אחד.

ועי' זהר ח"ב קסא ע"א: כתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד הכא תליא כל רזא דמהימנותא למנדע מגו דא רזא דכל רזין למנדע סתימו (נ"א רזא דכל וכו') דכל סתימין יהוה אלהים שם מלא וכלא חד אתה הראת לדעת הכא רזא דרזין לאינון ידעי מדין.

תרגום: כתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד כאן תלוי כל סוד האמונה לדעת מתוך זה סוד כל הסודות לדעת סתר (סוד של כל) כל הנסתרים יהוה אלהים שם מלא והכל אחד אתה הראת לדעת כאן סוד הסודות ליודעי מדין.

כז. עי' זהר ח"א כב ע"ב: פתח עוד רבי שמעון ואמר (דברים לב ט) ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי וגו' אמר חברייא שמעו מלין עתיקין דבעינא לגלאה בתר דאתיהיב רשו עלאה למימר מאי ניהו דאמר ראו עתה כי אני הוא אלא דא הוא עלת על כל עלאין ההוא דאתקרי עלת העלות עלת מאלין עלות דלא יעביד חד

מאלין עלות שום עובדא עד דנטיל רשות מההוא דעליה כמה דאוקימנא לעילא בנעשה אדם נעשה ודאי על תרין אתמר דאמר דא לההוא דלעילא מניה נעשה ולא עביד מדעם אלא ברשו ואמירה מההוא דלעילא מיניה וההוא דלעילא מיניה לא עביד מדעם עד דנטיל עצה מחבריה אבל ההוא דאתקרי עלת על כל עלות דלית לעילא מניה ולא לתתא שוה ליה כמה דאת אמר (ישעיה מ כה) ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש אמר ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי דנטיל עצה מניה כגוונא דההוא דאמר (בראשית א כו) ויאמר אלהים נעשה אדם.

תרגום: פתח עוד רבי שמעון ואמר, "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי וגו'". אמר, חברים שמעו דברים עתיקים שרציתי לגלות אחר שנתנה רשות עליונה לומר. מי זה שאמר ראו עתה כי אני הוא, אלא זהו עילת על כל העליונים, אותו שנקרא עילת העילות, עילת מהעילות האלה, שלא יעשה אחד מהעילות הללו שום מעשה עד שיקח רשות מאותו שעליו, כמו שבארנו למעלה בנעשה אדם. נעשה ודאי על שנים נאמר, שאמר זה לאותו שלמעלה ממנו נעשה, ולא עושה דבר אלא ברשות ואמירה מאותו שלמעלה ממנו. ואותו שלמעלה ממנו [נעשה] לא עושה דבר עד שלוקח עצה מחבירו. אבל אותו שנקרא עילת על כל עילות, שאין למעלה ממנו ולא למטה שוה לו, כמו שנאמר "ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש". אמר, "ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי" שלוקח ממנו עצה, כדוגמת אותו שאמר "ויאמר אלהים נעשה אדם".

"עלת על כל עלאין" הוא כינוי לאור א"ס ולמאציל העליון ב"ה (הקדוש ש טו ע"א). ועי' ע"ח שער ג' פרק ג' שמשמע שזהו כינוי לא"ק. ועי' דע"ה ח"א יג ע"ד, ש"עילת העילות" הוא כינוי לאוירא, ואילו "עילת על כל העילות" הוא כינוי למאציל ית' שמו.

כח. עי' תיקו"ז ז ע"א, שאני הוא כינוי למידת המלכות, ואם כן הוא פירוש אחר מאשר בהערה הקודמת.

ישוב הדעת ועצה נכונה בענין הזה. וכבר אמרתי, זה ים גדול ורחב ידיים הוא, שיש לנו לשוט בו כנפשנו שבענו.

(לה) אמרה הנשמה: מה הבנה צריכה בזה. הנה יחוד, רצונו לומר שהקדוש ב"ה הוא אחד ודאי, ואין זולתו.

(לו) אמר השכל: כן, ודאי הוא שזהו הענין בכלל. אבל עדיין דבר זה צריך לפנים.

והוא ממש מה שאמר הכתוב (דברים ד לה) אתה הראת לדעת וגו' אין עוד מלבדו, שפירושהו ז"ל (סנהדרין סו ע"ב), אפילו לדבר כשפים^ט.

והיינו, כי הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא אחד, אינו די שנבין שהוא אחד במציאותו, דהיינו שאין מצוי מוכרח אלא הוא^א, ושאיין בורא אלא הוא, אבל צריכים אנו להבין עוד, שאין שום שליט ומושל אלא הוא, ואין מנהיג לעולמו או לשום בריה בעולמו אלא הוא, ואין מעכב על ידו, ואין מונע לרצונו, וזהו ששליטתו יחידית וגמורה^{לא}. והוא הענין מה שנתבאר בכתוב (דברים לב לט), ראו עתה כי אני וגו' אני אמית ואחיה וגו' ואין מידי מציל^{לב}, וכן נאמר (איוב כג יג) והוא באחד ומי

חשך עושה שלום ובורא רע, אני ה' עושה כל אלה. והנה למען ידעו, למען תדעו ותבינו, כתיב, משמע שרוצה שנדע בידיעה והבנה. ותכלית כל ההצלחה שהוא מבטיח לישראל הוא התברר יחודו לעיני הכל.

ודבר זה נזכר פעמים אין מספר בדברי הנביאים ע"ה (ישעיהו ב יא): ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. (זכריה יד ט): והיה ה' למלך וגו' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. (צפניה ג טו): כי אז אהפוך אל עמים לקרוא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד. וסוף דבר, הלא זה עדותנו בכל יום תמיד (דברים ו ד): שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

נמצא, שכל מה שמתברר לנו באמת מעוצם שלמותו הבלתי בעלת תכלית הוא רק יחודו השלם. שכאשר נביט בהבטה עיונית על כל המעשים אשר נעשו תחת השמים, נראה הילוך אחד שסובב והולך, והיתה מנוחתו רק גילוי האמת הזאת. עתה צריכים אנו להבין היחוד הזה, ומהו הנרצה בו, והוא מה שצונו הכתוב (דברים ד לט) והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וגו', משמע שצריך

מאיר הדעת

כט. ז"ל בשלימות: אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים, ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא, אמר לה אי מסתייעת זילי עבידי אין עוד מלבדו כתיב. איני והאמר רבי יוחנן, למה נקרא שמן מכשפים, שמכחישין פמליא של מעלה. שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

פי' רש"י, מתותי כרעיה - לעשות לו מכשפות: אם מסתייע - מילתיך, אם את מצלחת לעשות לי מכשפות עשי: אין עוד מלבדו כתיב - ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע, ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן: דנפיש זכותיה - ומסרי נפשיה משמיא לאצוליה.

עי' הרקאנאטי בלק: וסוד הענין כי אין הבורא יתברך ויתעלה משנה סדר פעולות מדותיו בעבור האדם רק אם יהיה ראוי לכך כרבי חנינא שאמרו עליו שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

ל. עי' משנה תורה (הלכות יסודי התורה פרק א הלכות ב-ד): ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמציאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים

כט. ז"ל בשלימות: אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים, ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא, אמר לה אי מסתייעת זילי עבידי אין עוד מלבדו כתיב. איני והאמר רבי יוחנן, למה נקרא שמן מכשפים, שמכחישין פמליא של מעלה. שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

פי' רש"י, מתותי כרעיה - לעשות לו מכשפות: אם מסתייע - מילתיך, אם את מצלחת לעשות לי מכשפות עשי: אין עוד מלבדו כתיב - ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע, ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן: דנפיש זכותיה - ומסרי נפשיה משמיא לאצוליה.

עי' הרקאנאטי בלק: וסוד הענין כי אין הבורא יתברך ויתעלה משנה סדר פעולות מדותיו בעבור האדם רק אם יהיה ראוי לכך כרבי חנינא שאמרו עליו שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה.

ל. עי' משנה תורה (הלכות יסודי התורה פרק א הלכות ב-ד): ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמציאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים

יסוד גדול לאמונתנו הודאית, וכמו שנכתוב עוד לפנים בס"ד.

ישיבנו וגו'ל, וכן אנו מעידים לפניו (תפילה נעילה) מי יאמר אליו מה תעשה. ותדעי שזה

מאיר הדעת

"ואין אלהים עמדי" זה סמאל"ל ונח"ש. "אני אמית ואחיה". "אני אמית" בשכינתי למי שהוא רשע, ואני "אחיה" בה את מי שהוא צדיק. "ואין מידי מציל", זה י"ד יהו"ה שהוא יהו"ה, יו"ד ה"א וא"ו ה"א, והוא כו"ו במוכס"ז כו"ו, והכל אמת. אבל מה שנתבאר למעלה עילת העליון שהוא עילת על כל העילות, והסוד הזה לא נמסר לכל חכם ונביא. (אבל מה שנאמר למעלה על עליון שהוא על העילות, הסוד הזה לא נמסר אלא לכל חכם ונביא).

לג. עי' זהר ח"א רמא ע"א: פתח רבי אלעזר ואמר (איוב כג יג) והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש האי תקונא עלאה <הוא> כלא חד (הוא) לא הוי ביה פרודא כהאי תתאה דהא כתיב (בראשית ב י) ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים ואף על גב דאית ביה פרודא כד יסתכלון מלי כלא סלקא לחד אבל האי תקונא עלאה דיובלא קיימא על תריסר כהאי תתאה ואף על גב דאיהו חד האי חד אשלים לכל סטר בהאי סטר ובהאי סטר אינון שית סטרין עלאין תריסר הוו דכל חד אוזיף לחבריה ואתכליל מניה ואשתכחו תריסר וגופא וכלא קיימא על תריסר מאן גופא דא יעקב והא אתמר אלא רישא וגופא כחד קיימא תו תריסר תלת קשרין דדרועא ימינא חס"ד חסדים תלת קשרין דדרועא שמאלא גבור"ה גבורות תלת קשרין בירכא ימינא נצ"ח נצחים תלת קשרין בירכא שמאלא הו"ד והודות הא תריסר וגופא קיימא עלייהו <הא תליסר> תו בתליסר מכילן (ד)אורייתא אתפרש וכלא חד מעילא לתתא ביהודא עד ההוא אתר דקיימא על פרודא.

תרגום: פתח רבי אלעזר ואמר, "והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש". זה תיקון העליון הזה, הוא הכל אחד, לא היה בו פירוד כחתונן הזה, שהרי כתוב "ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים". ואף על גב שיש בו פירוד, כשיסתכלו בדברים, הכל עולה לאחד. אבל תיקון עליון היובל הזה עומד על שנים עשר, כמו התחתון הזה, ואף על גב שהוא אחד, האחד הזה משלים לכל עבר, בצד זה ובצד זה. אותם ששה צדדים עליונים הם שנים עשר שכל אחד מלווה לחבירו וכלל ממנו, ונמצאו שנים עשר והגוף, והכל עומד על שנים עשר. מי הגוף, זה יעקב, והרי נתבאר. אלא ראש וגוף עומדים באחד. עוד שנים עשר, שלשה פרקים של זרוע ימין, חס"ד חסדים. שלשה פרקים של זרוע שמאל, גבור"ה גבורות. שלשה פרקים בירך ימין, נצ"ח נצחים. שלשה פרקים בירך שמאל, הו"ד והודות. הרי שנים עשר. והגוף עומד עליהם, הרי

לא אסתכמן תרוייהו בעמודא דאמצעייתא לא אתקיים דינא דאינון במותב תלתא כחדא (הוינא) ולזמנין אסתכמו תלתא למעבד דינא וייתי י"ד (ימינא) דאיהי פשוטה לקבל שבים דאיהו יהו"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א ודא שכינתא אתקרי יד ימין מסטרא דחסד יד שמאל מסטרא דגבורה יד יהו"ה מסטרא דעמודא דאמצעייתא כד בר נש תב בתיובתא האי יד <שזיב> (שאיב) ליה מן דינא אבל כד דן עלת [על כל] העלות אתמר ביה ואין מידי מציל ועוד תלת זמנין אתמר בהאי קרא אני אני [אני] דאית בהון א' א' א' י' י' י' דאתרמיזו ביו"ד ה"י וא"ו ה"י יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואית בהון ג' ווי"ן ו' ו' ו' ואחיה ואני ואין דאתרמיזו באלין שמהן ועם כל דא דהאי קרא הא אוקמוה [חברייא] לגבי אלהים אחרים כמא דאת אמרת ראו עתה כי אני אני הוא דא קב"ה ושכינתיה דאתמר בהו אני וה"ו ואין אלהים עמדי דא סמאל"ל ונח"ש אני אמית ואחיה אני אמית בשכינתי למאן דאיהו חייב ואני אחיה בה למאן דאיהו זכאי ואין מידי מציל דא י"ד יהו"ה דאיהו [יהו"ה] יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואיהו כו"ו במוכס"ז כו"ו וכלא קשוט אבל מה דאתמר לעילא [עילת עלאה דאיהו עלה על כל העלות] (עלת העלות איהו על כל עלות) והאי רזא לא אתמסר לכל חכימא ונביאה <נ"א אבל מה דאתמר לעילא על עלאה דאיהו על העלות האי רזא לא אתמסר אלא לכל חכימא ונביאה>.

תרגום: אמר להם, חברים, יש לנו להשלים הפסוק, שכמה סודות טמירים יש בפסוק הזה, "אני אמית ואחיה וגו'", "אני אמית ואחיה" בספירות. "אחיה" מצד של הימין חיים, ומצד השמאל מות. ואם לא מסכימים שניהם עם עמוד האמצעי, לא מתקיים הדין, שהם במושב שלשה כאחד. ולפעמים שלשה מסכימים לעשות דין, ויבא יד (ימין) שהיא פשוטה לקבל שבים, שהוא יהו"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א. וזו שכינה נקראת יד ימין מצד החסד. יד שמאל מצד הגבורה. יד יהו"ה מצד עמוד האמצעי. כשאדם שב בתשובה היד הזו מצילה אותו מהדין, אבל כשעילת על כל העילות דן, אז נאמר בו "ואין מידי מציל". ועוד, שלש פעמים נאמר בפסוק זה אני אני אני, שיש בהם א' א' א' י' י' י', שנרמזו ביו"ד ה"י וא"ו ה"י, יו"ד ה"א וא"ו ה"א. ויש בהם שלש ווים, ו' ו' ו', ואחיה ואני ואין שנרמזו בשמות האלה. ועם כל זה שהרי החברים ביארו את הפסוק הזה אצל אלהים אחרים, כמו שנאמר "ראו עתה כי אני אני הוא", זה הקדוש ברוך הוא ושכינתו, שנאמר בהם אני וה"ו.

בתחתונים, והשתדלותם וחריצותם הוא המועיל, ועצלותם הוא המזיק, כענין (דברים ח יז) כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. עוד אמרו, הכל תלוי במזל, ומקרה אחד לכל, ואין כאן אלא הדרך הטבעי, לא יותר, אם להטיב אם להרע.

הדעת הרביעית, היא דעת גויי הארץ האומרים, חטא ישראל, אין ישועתה לו באלהים סלה (תהלים ג א) ח"ו, כסף נמאס קראו להם (ירמיה ו א). כי הקב"ה בחר בהם ונתן להם הבחירה בידם להיות צדיקים או רשעים, והם הרשיעו לעשות, ומנעו ממנו ית' כביכול, שיוכל להטיב עוד להם, כענין (דברים לב יח) צור ילדך תשילי, והוכרח לעזוב אותם ולהחליפם באומה אחרת ח"ו, מפני שאי אפשר להושיעם. ואורך הגלות מורה לכאורה על זה, ומפחיד הלבבות שאינם חזקים באמונה האמיתית^ל.

הדעת החמישית, היא דעת פושעי ישראל, אותם שהיו מכירים את קונם ומכוונים למרוד בו, כאמון שאמר, כלום מכוין אני אלא להכעיס (סנהדרין קג ע"ב^ל), וכל דכוותיה. וקרא כתיב (ישעיהו ג ח) למרות עיני כבודו, שהיו חושבים שיוכלו לעשות נגד רצונו ח"ו, וכעיסוהו במעשיהם הרעים, כמי שמכעיס את חבריו בעל כרחו. ואחרים חשבו

ואמנם עיקר הידיעה הזאת היא לאפוקי ממני סברות רעות הנופלים בלבבות בני אדם, מהם שנפלו בלב עובדי עבודה זרה, ומהם בלב רוב המון עם הארץ, מהם בלב גויי הארץ, ומהם בלב פושעי ישראל הראשונים אשר השחיתו לעשות.

הנה העובדי עבודה זרה היו משני מינים: המין הראשון חשבו שהקב"ה נעלה מן הדברים השפלים, ואינו מביט בהם, ויש אחרים תחתיו, הם המה כוכבי השמים וכסיליהם, שריהם וכל צבאם, שהם המשגיחים בעולם. ועל כן העמידו להם עבודות, עשו להם מזבחות, להם יזבחו ולהם יקטרו, להמשיך מהם השפעה לתועלתם^ל.

המין השני אמרו, חס וחלילה, שתי רשויות הם, אחד פועל טוב ואחד פועל רע, באמרם, אין הפך בלא הפכו, ובהיות האל ית"ש תכלית הטוב, יהיה ח"ו כנגדו מי שהוא תכלית הרע, ומשני מקורות אלה, אמרו, נולדות הפעולות בעולם הזה, מקצתם לטובה ומקצתם לרעה. והוא ענין (סנהדרין לט ע"א), מפלגא ולעילא, דהורמיז, מפלגא ולתתא, דאהורמיז, שאמר ההוא מינא לאמימר^ל.

הדעת השלישית, היא דעת המון האנשים, שחושבים שדברי העולם הזה הולכים לפי חוקות טבעם שהטביע הבורא

מאיר הדעת

שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים].

לז. ע"י לקמן אות מח.

לז. ע"י ויקרא (כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם. וע"י שמ"ר פכ"ג סי' ה: משה אומר (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' איני יכול להניחם כי אני ה' אלהיהם מפני קדושת שמי עשיתי ועמי אתם חוזרים. וע"י תנא דבי אליהו רבה פרק כד: נשבע הקב"ה לעמו שלא יחליפם באומה אחרת ולא ישנם ולא ימירם בעם אחר ולא יכלה אותם שנאמר (הושע יא) לא אעשה חרון אפי וגו'.

לח. ז"ל: מנשה בא על אחותו אָמון בא על אמו שנאמר

שלשה עשר. עוד, בשלש עשרה מדות התורה מתפרשת, והכל אחד, מלמעלה למטה ביחוד, עד אותו מקום שעומד על פירוד.

לד. ע"י רמב"ם י"ג עיקרים היסוד החמישי הובא בנספח בסוף הספר.

לה. ז"ל: אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז [פ"י רש"י: שד, כדאמר (ב"ב עג ע"א) הורמיז בר לילתא] מפלגך לתתאי דאהורמיז [פ"י רש"י: הקב"ה] אמר ליה אם כן היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה. תרגום: אמר ליה אותו מכשף לאמימר: מחצין העליון הוא של הורמיז, וחצין התחתון של אהורמיז. אמר ליה אמימר, אם כן איך אהורמיז נותן להורמיז להעביר מים במקומו [פ"י רש"י:

ולא במקרה, ולא בטבע, ולא במזל, אלא הוא השופט כל הארץ וכל אשר בה, וגוזר כל אשר יעשה בעליונים ובתחתונים, עד סוף כל המדרגות שבכל הבריאה כולה. ומעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק, כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל.

הנה כשרוצה, משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני האדם, כענין ששינינו (אבות פ"ג מ"ט) והכל לפי רוב המעשה^{מא}. וכשהוא רוצה, אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר לְמִשֶׁה רַבְּנוּ עֲ"ה (ברכות ז ע"א) וחננתי את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון^{מב}. וכבר נאמר (איוב לה ו) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו^{מג}, ואז נאמר (ירמיהו ג כ) יבוקש את עון ישראל

להתחזק בכשפים וקסמים, ואחרים בידיעת מלאכי השרת ומשמרותיהם, כמ"ש במדרש (איכה רבה פ"ב ס"ה) שהיו אומרים לירמיהו, אנא מקיף לה מיא אנא מקיף לה אשא^ט.

ואמנם המאמין ביחוד ומבין ענינו, צריך שיאמין שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד^מ, שאין לו מונע ומעכב כלל ועיקר בשום פנים ובשום צד, אלא הוא לבדו מושל בכל. לא מבעיא שאין רשות נגדו ח"ו, אלא הוא עצמו בורא הטוב והרע, כענין הכתוב (ישעיה מה ז) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה, שאין אחר תחתיו שיהיה לו שליטה בעולם, דהיינו שאין שום שר ולא שום כח שני, כמו שחשבו עובדי עבודה זרה. ולא עוד, אלא שהוא לבדו משגיח על כל בריותיו השגחה פרטית, ואין שום דבר נולד בעולמו אלא מרצונו ומידו,

מאיר הדעת

ממלכה זה צדקיה מלך יהודה ושריה אלו שרים של מעלה.

מ. מלשון תפילת ר' נחונא בן הקנה.

מא. ז"ל: הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון. והכל לפי רב המעשה.

מב. ע"י ספר הפליאה (עמוד רפט): מכתר עליון הנקרא אין, אינם יכולים לדבר עליו, כי במה שלא יוכל להשיג לא יוכל לדבר ממנו. וע"כ קריאת הא' רומז עליו, שקריאתו הוא אויר שאינו נתפס, כזה א. ונקרא אחדות השוה, כי הוא המקבל אחדות באמת, והוא אב המרחם, שנאמר כרחם אב על בניו, ועליו אמר הכתוב, וחננתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, אע"פ שאינו ראוי, ונקרא כבוד שני, כי הוא אחר מציאת הפלא הנקרא אי"ן, והוא שני לו.

מג. ע"י שער ההקדמות (נה ע"א): ביאור משנת מסכת אבות פ"ה, בעשרה מאמרות נברא העולם וזהו סוד משנת ב"י מאמרות נברא העולם: ומה ת"ל, והלא במאמר א' יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים, שמאבדים את העולם, שנברא ב"י מאמרות. וליתן שכר טוב לצדיקים, שמקיימים את העולם, שנברא ב"י מאמרות וכו' עוד יש טעם שני, למה שנוגע אל המאמרות עצמם, כי אלו היו תחלה כלם מאמר אחד,

כי הוא אמון הרבה אשמה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר ששרף את התורה וחד אמר שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו אמר לה כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי.

לט. ז"ל בשלימות: הרס בעברתו מבצרי בת יהודה ר' יודן אמר כל בירה ובירה שהיתה בירושלים לא היתה ראויה להכבש פחות מארבעים יום ר' פנחס אמר פחות מחמשים יום וכיון שגרמו עונות הרס בעברתו מבצרי בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה חלל ממלכה אלו ישראל כד"א (שמות י"ט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ושריה אלו שרים של מעלן את מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיה אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולין לעשות לנו חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת נורא וחרינא אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא אמר להו הקב"ה בידי אתון משתמשין עמד הקב"ה ושינה את שמותם של מלאכים דעל מיא עבד על נורא ודעל נורא עבד על פרזלא והיו מזכירין שמותם מלמטה ולא היו עונין להם הדא הוא דכתיב (ישעיה מ"ג) ואחלל שרי קדש וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים התחילו מזכירין שר פלן איתא עביד לו מיליא פלן אמר ליה לית בחילי דאנא מירים מינה ד"א חלל ממלכה ושריה חלל

וממה שצריך להאמין, הוא קרוב למה שהזכרנו עתה, והיינו שבהיות שהוא ית"ש אינו מוכרח במעשיו, על כן לא יוכלו שום נברא להתחזק ולעשות נגדו, אפילו שישתמש מן החוקים והסדרים עצמם שהוא ית' חקק, כי הרי הוא עשאו, והוא יכול לשנותם ולבטלם כרצונו, והיינו (סנהדרין סז ע"א) אין עוד מלבדו ואפילו כשפים^ט, שזכרנו למעלה. שאף על פי שלפי סדרי המערכה העליונה שרצה הקב"ה וערך, הנה כשפים מכחישים פמליא של מעלה (סנהדרין שס), הנה כשהוא רוצה, מושל בכוחו ומבטלם, והיו כלא היו, ולא כשחשבו הפתאים שיוכלו

ואיננו וגו' כי אסלח לאשר אשאייר^י, וכן נאמר (ישעיה מח יא) למעני למעני אעשה לי כי איך יחל^י, (שם מג כה) אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכור. וכן נאמר (זכריה ג ט) ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד^י. זאת נחמתנו בעניינו, כי לא על מעשינו יפקוד, ולא לזכותנו ימתין, או מחסרון מעשים יחליפינו ח"ו, אלא מפני השבועה אשר נשבע לאבותינו והברית אשר כרת^י. הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל, כשיגיע עת מועד, יום (נסתם) [נקם] בלבוי^י, הנה על כל פנים יושיענו ודאי, כי אדון כל הוא, ויכול לעשות כן כשהוא רוצה.

מאיר הדעת

(ט) וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו וכתוב (שם מח) למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחור לא אתן.

ע"י ספר הקנה (עמוד קסא): מדה"ד אומרת אף אני אעשה זאת לכם ר"ל שהאף וגם המדה הנקראת אני היא הנקראת זאת לכם יהיה לקחת הדין, מדת הרחמים אומר למעני למעני אעשה ר"ל אדון עמהם ברחמים למען שמך שהוא עמהם בטובתם.

ע"י יונת אלם (פרק ב): היה תחלת המחשבה והיה זה בלי מיין נוקבין כי מי הקדימוהו וזה הדבר אשר יורה עליו באמת מה שאנו אומרים שעלה ברצונו כטעם למעני למעני כי הוא כביכול העלה אתערות' מתתא שלא ע"י זולתו. אמנם ע"י תיקו"ז כד ע"ד וכן זהר ח"ג קכב ע"א שזה בזכות.

מז. ע"י ספר הליקוטים (זכריה פרק ד): וזהו ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד, ביום שיהיה ה' אחד ושמו אחד. **מז.** ע"י לעיל הערה לו.

מח. מלה"פ (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. וע"י סנהדרין צט ע"א: כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי אמר רבי יוחנן ללבי גליתי לאבריי לא גליתי רבי שמעון בן לקיש אמר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי. וע"י ז"ח ח ע"א: אמר הקב"ה, שוטים הם המחשבים קצי משיחא, דבר שלא גליתי לעולם, שנאמר כי יום נקם בלבי, לבא לפימא לא גליא.

מט. ע"י לעיל הערה כט.

היה הפגם מגיע בהם, ולא היה יכולים להסתלק, וח"ו יפול בהם פגם הקליפות, אבל עתה שבאו בסוד תוספת, כאשר יחטאו התחתונים יסתלקו המאמרים הנז', ולא יפגמו ח"ו, וכמו שאמרו, אם חטאת מה תפעל לו ואין שם רק עונש אלא לרשעים, או שכר טוב לצדיקים, אבל ב' מאמרות עצמם, אין פגם נוגע בהם כלל ח"ו. וגם זה הטעם השני, נרמז באומרו, אלא כדי להפרע מן הרשעים, כי אין בזה אלא פרעון לרשעים, וגמול שכר טוב לצדיקים, אבל לא במאמרות עצמם.

ע"י ב"ר פמ"ד ס"א: אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר וגו' (תהלים יח) האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו אם דרכיו תמימים הוא על אחת כמה וכמה רב אמר לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף הוי לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות.

מד. ע"י תנחומא בראשית (פרק יג): אמר הקב"ה בעוה"ז ע"י יצה"ר רבו עונות אבל לע"ל והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו) דכתיב ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון פנותם אחריהם (שם כט) וכתוב בימים ההם ובעת ההוא נאם ה' יבקש את עון ישראל ואיננו.

מה. ע"י תנא דבי אליהו זוטא פרק טז: א"ר יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב בדור שכולו זכאי מנא לן שנאמר (ישעיה ס) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב מנא לן שנאמר (שם

לעיני הנבראים האלה. ויִוֹלֵד מזה, שכאשר נבין גילוי יחודו זה, במה תלוי, נבין גם [כך] (כל) חוקות הנבראים האלה, איך הם מסודרים, ועל מה הם עומדים.

ותראי עוד לפנינו בס"ד איך כשרצה הרצון העליון לבנות עולמו ולנהגו על ענין זה, מזה נמשך ונולד כל ההילוך הזה שזכרנו, דהיינו חסרון האדם, ושלמות^{יא}, עבודתו, וקיבול שכרו, מה שלא נמשך משום סדר אחר.

(לז) אמרה הנשמה: לזה אני מצפה בתאוה רבה, לשמוע איך מן גילוי היחוד ימשכו כל אלה.

להשתמש מכליו עצמם כנגדו ח"ו. הרי ראו כי שקר נסכם, לא לעזר ולא להועיל [בם], (כז) הוא ארון כל ואין זולתו.

ואמנם זה הוא מה שיש לנו להאמין באמונה. אך בירור האמת הזאת הוא המתגלה מכל המעשים, מכל הבריות ומכל ההבטחות, וכמו שביארנו לעיל.

ונמצא, שגילוי יחודו זה הוא מה שרצה בו הרצון העליון, ועל פי כונה זאת חקק חוקות נבראיו, וכל המסיבות אשר גלגל וסבב, הם מה שצריך כדי לבא לתכלית הזו. והנה נוכל לומר שכל העולם ומלואו, וכל אשר נוכל להתבונן בו, הכל תלוי ועומד על ענין שלימות יחודו ית', שרצה לגלות בפועל

חסרונות בבריא

המעלות שנוכל לחשוב בו, אין שייך בהם ההפך כלל. פירוש, דרך משל, בגדר החכמה אין שייך הסכלות, כי הלא חכמה יגדר אותה מה שהדעת מלא מציורי הדברים על יושרם. בדרך החסידות אין שייך הרע, כי גדרו הוא, לעשות טוב עם הכל. אך בגדר היחוד שייך ההפך, כי גדרו הוא, יחוד שאין אחר עמו. הרי, שגדר שאר המעלות הוא קיום הטוב מצד עצמו, וגדר היחוד הוא שלילת הרע.

עתה הנך רואה, שאם היה רוצה הקב"ה לגלות כל שאר מעלות שלמותו, כיון שהם כולם רק מעלות של טוב, אין בגדרם אלא קיום הטוב, ולא היה שייך בגילויים עשיית הרע. אך ברצותו לגלות היחוד^{יב},

(לח) אמר השכל: הנה מה שאנו צריכים להבין הרבה, הוא ענין החסרונות האלה הנמצאים בבריא, ענין הרעות הנמצאות בה, שהם ענינים שלא כחק שלמותו ית', וכמו שביארנו, אשר על כן נכשלו במ הפושעים, איש לפי דרכו הרעה, וכמו שביארנו לך למעלה. כי ודאי לפי שלמותו ית' לא היה לו לעשות אלא טובות לבד. אמנם עתה אבינך הכל על בוריו בס"ד.

הנה כשאנו אומרים שהקב"ה הוא יחיד, הלא אנו מבינים שאין זולתו, שאין הפך לו, שאין מונע לו, ולאפוקי מכל אותם הסברות שזכרנו. נמצא, שלא די לקיים בו ית' הטוב, אלא שצריך לשלול ממנו ההפך. אך כל שאר

מאיר הדעת

ברוך הוא מימיניה ואיהי קדושה משמאליה ואיהי יחודיה באמצעיתא וקודשא בריך הוא הכי סלקין אתווי דיליה יב"ק כגוונא דא הקב"ה בחושבן יב"ק.

תרגום: יק"ב יחוד ק"דשה ב"רכה של הקדוש ברוך הוא וזו השכינה שהיא ברכה של הקדוש ברוך הוא מימין

ג. ע"י ריש דרך ה' כל איש מישראל צריך שיאמין וידע שיש שם מצוי ראשון.

נא. נדצ"ל ושלמותו.

נב. ע"י זהר ח"ב קטז ע"א: יק"ב יחוד ק"דשה ב"רכה וקודשא בריך הוא ודא שכינתא דאיהי ברכה דקודשא

שהקב"ה היה יכול לברוא עולמו בדרך כל יכולתו, בלא שנוכל להבין במעשיו לא נמשך ולא קודם, לא סיבה ולא מסובב, ואם היה בוראו כך, היה סותם פיהם של כל הבריות, שלא יפצו פה כלל על כל מעשיו, כי לא היה אפשר לנו להבין דרכו כלל ועיקר, כי דרך כל יכולתו אינו נתפס משכלנו, ואינו מובן מן האדם אשר דעתו מוגבלת בחוקותיה הפרטיים.

אבל מפני שרצה הרצון העליון שיוכלו בני אדם להבין קצת מדרכיו ופעולותיו, ואדרבה, רצה שיהיו משתדלים על זה ורודפים אחרי זה מאד, על כן בחר להיות פועל אדרבה בדרך בני האדם, פירוש, בסדר מושג ומובן. והכלל הוא, שרצה לפעול פעולותיו לפי ערך הנבראים, לא לפי ערכו, על כן נתן לנו מקום להתבונן בס, ולהבין לפחות מעט מזער, אם לא כביר. והראיה לדבר, מעשה בראשית ככתוב בתורתו, שהרי שם מעיד על עצמו שברא את עולמו בחילוק זמנים, והבדל מאמרות, ובסדר מה שרצה בו, ולא הכל בבת אחת, ולא במאמר אחד שהיה יכול להבראות²¹. ומעתה יש לנו להבחין בכל פעולותיו וטעמיהם, וכל שכן בתולדותיהם,

שבגדרו יש שלילת הרע, הנה שייך לעשות הרע, ולשלול אותו מן המציאות המוכרח והשליטה, כדי שיהיו כל חלקי הגדר מתגלים היטב. ואל תטעי לומר שגם לתת ביאור לחכמה צריך להראות הסכלות, וכן לבאר החסידות צריך להראות האכזריות, כי אין הפך ניכר אלא מהפכו, כי צריך להבין שכל מעלות הטוב אין לנו להבינם אלא מעלות הטוב לפי מה שהוא טוב, ושליטת ההיפך של המעלות ההם אינם בכלל גדר המעלות ההם הטובות, אלא כולם כאחד נכנסים תחת גדר היחוד, שהוא שלילת כל מה שהוא זולתו, וכולם מיני הסוג הזה יחשבו. ומי שרוצה להבין צריך שלא יערב מיני סוג אחד עם מיני סוג אחר.

(לט) **אמרה הנשמה**: זה ודאי, שההבנה תלויה רק בהבחנה, וכל הסוגים ומיניהם צריך להבדילם זה מזה, כדי להבין ענינם וענין התולדות הנולדות מהם. ואף על פי שהמחשבה העליונה אין דרכה כדרכי בני אדם, עד שיהיו שייכים בה החילוקים האלה, אבל אנחנו בני אדם צריכים לדבר בדרך בני האדם.

(מ) **אמר השכל**: יותר ממה שאמרת, אומר לך בענין זה. כי אמת הוא ודאי

מאיר הדעת

תלת שמהן אלין כחושבן יב"ק אהי"ה כתר עלאה יהו"ה עמודא דאמצעיתא אדנ"י שכינתא תתאה.

תרגום: ג' צבעי הענין שהם אהיה, יהו"ה אדנ"י, כלל ופרט וכלל והם יחדו ברכה קדושה, וסימן יעננו ביום קראנו שכך עולה גימ' ג' שמות אלה כחשבון יב"ק, אהי"ה כתר עליון, יהו"ה עמוד האמצעי, אדנ"י שכינה תחתונה.

ע"י פע"ח (ברכות ז'): סוד יב"ק - יחוד, ברכה, קדושה. שהם כנגד ג' קצוות הראשונים, חסד הוא הברכה, וגבורה קדושה, ותפארת יחוד, ע"כ. וביחוד רואים החיבור של החסדים וגבורות, וצ"ע אם זה חלק מעומק כוונתו.

נג. ע"י אבות (פ"ה מ"א) בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות,

והיא קדושה משמאלו והיא יחודו באמצע וכך עולות אותיותיו של הקדוש ברוך הוא יב"ק כמו זה הקב"ה בחשבון יב"ק.

ע"י זהר ח"ג רטז ע"ב: חס"ד פח"ד אמ"ת דרגין תלת אבהן ואוקמוה רבנן האבות הן הן המרכבה וסלקין (ס"א נקודין) נהורין לחשבון יב"ק ואינון מלך מלך ימלוך יהו"ה אהי"ה אדנ"י סך הכל יב"ק.

תרגום: חס"ד פח"ד אמ"ת, דרגות שלשת האבות, ופרשוה רבותינו האבות הן הן המרכבה, ועולים (נקודים) האורות לחשבון יב"ק, והם מלך מלך ימלך, יהו"ה אהי"ה אדנ"י, סך הכל יב"ק.

וע"י תיקו"ז קמט ע"ב: עינא תלת גוונין דעינא אינון אהי"ה יהו"ה אדנ"י כלל ופרט וכלל ואינון יחודא ברכה קדושה וסימן י"עננו ב"יום ק"ראנו דהכי סליק חושבן

כל הסוגים והמינים והפרטים, ככל הסדר הנשמר בדרכי בני האדם.

ונשוב לענייננו. הנה כשאנו אומרים יחוד, כבר שמעת שרצוננו לומר שלילת כל זולתו, ונמצא זה דבר כללי לכל מעלות שלמותו, אשר אין להם תכלית כלל, כי כל מה שהוא בו מעלה ושלמות, צריך להבין תמיד שאין זולתו במעלה ההיא, שאין הפך לו, שאין מונע לו, שכל זה מכלל היחוד הוא, כמו שביארנו.

ושני דברים נמצינו למדים מן ההקדמה הזאת: א', מה שביארנו כבר, שאין שייך בשום מעלה אחרת שיהיה בורא מה שהוא הפך שלמותו כלל, אלא במעלת יחודו, פירוש, כשירצה לגלות מעלת יחודו ית' ולברר אותו בירור מבואר היטב כנ"ל בכל חלקי גדרו. והב', שלגבי מעלת היחוד השלם הזה, כל שאר המעלות הם כמו דברים פרטיים, וזה דבר כללי, שהרי הוא משקיף על כל המעלות כולם, כמו שהראינו לדעת. שבכל מה שיש בשלמותו שאין לו סוף ושיעור, ככולם הנה הוא יחיד בתכלית היחוד, אין זולתו, אין הפך לו, ואין מונע אליו, כמו שביארנו. ונשרש האמת הזה באמתת המצאו בהכרח, שהוא המרכז מכל מה שנוכל לדבר משלמותו, ולכל מה שלא נוכל לדבר גם כן, והיינו מה שידענו שהוא לבדו מחוייב המציאות¹², ומוכרח הוא שהוא יהיה, ושלא יהיה אלא הוא, וזה פשוט לכל בני האמונה הקדושה. ועוד לפני תמצאי התועלת היוצא מן ההצעה הזאת.

מעתה, הנה כבר ראית מה שאמרתי לך למעלה כבר, מה נשתנה כח מעלת

היחוד הזה מכל שאר המעלות אשר לשלמות, שזה הוא הנותן מקום להילוך הזה של חסרון ושלמות, עבודה וקיבול שכר. כי אמנם אם לא היה רוצה הרצון העליון אלא לגלות מעלות משלמותו, לא היה לו לפעול אלא דברים שלמים לפי השלמות ההוא שהיה רוצה לגלות, ולא היה ראוי שיהיה בהם שום חסרון כלל, כאשר כבר הקדמנו, שלברר כל מעלה אחרת חוץ ממעלת היחוד, אין שייך להראות חסרונות. ואם לא היה חסרון, לא היה מקום עבודה לאדם, ולא מקום שיקבל שכר. אך כשבחר שהמתגלה משלמותו יהיה יחודו ית', אז נמשך מזה שיהיה חסרון בנבראיו, שהרי צריך להראות החסרון כדי להראות שלילתו.

אך אין זה עדיין סוף בירור היחוד, אלא שסוף דבר מכח שלמותו יעדר באמת החסרון, וישאר הכל מתוקן בכח ממשלת טובו השולט לבדו, אז נקרא שנגלה בפועל. ואמנם תראי מה יוצא מזה, כי הנה זה ודאי יגרום שאף על פי שהנבראים נבראו בחסרונם, אך לא יהיה החסרון מום קבוע בהם, אלא אדרבה מום עובר, מום שצריך לעבור על כל פנים, אלא שהרבה דרכים ימצאו להעביר אותו.

ותביני שרש כל זה, כי הנה החסרון ההוא לא נולד אלא מהסתר פניו של האדון ב"ה, שלא רצה להאיר פניו על נבראיו מתחלה מיד, שיהיו שלמים בתחלה, אלא אדרבה, הסתיר פניו מהם והשאירם חסרים, כי הנה אור פני מלך, חיים¹³ ודאי, והסתרו הוא מקור כל הרע¹⁴, ועוד נדבר מזה לקמן בס"ד. אבל כיון שהכוונה התכליתית בהסתר

מאיר הדעת

נה. מלה"פ משלי טז טו: באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש.

נד. ע"י זהר ח"א קטו ע"א: אין הקדוש ברוך הוא עושה רעה לשום אדם אלא כשאנו משיגים בו הוא כלה

אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות. ע"י לעיל הערה מג. **נד.** ע"י לעיל הערה ל.

האור הגנוז, עד שבהשלימו חק מצוותיו, נשלם עצמו עמהם לאור באור החיים¹¹ האלה.

אמנם אם לא יטיב, הנה אף על פי כן, ירצה היחוד העליון להתגלות, כי לא לנצח יסתיר פניו מעולמו, אך בחימה שפוכה ימלוך על החוטאים האלה בנפשותם¹², ונשאו את עונם עד יתמו חטאים מן הארץ, או כי יכנע לבכם הערל וישוּבו ויחיו.

ולא עוד, אלא בהיות הכוונה בהסתר פנים שזכרנו, רק כי יחזור ויגלה אותם וישוּב ירחמנו, הנה אפילו הבחירה הזאת שהוא מניח לנו עתה, ותמיד הדבר תלוי ועומד אם

הזה אינה להיות נסתר, אלא אדרבה ליגלות אחר כך, ולהעביר כל הרעה שנולדה רק מן ההסתר ההוא, הנה על כן שם לו חק ומשפט לגלות פני טובו הנסתרים, וזה או על ידי מעשים שיעשו בני האדם, הם המה המשפטים והתורות אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בחיים הנצחיים, כי שכר מצוה מצוה (אבות פ"ד מ"ב)¹³. הוא הארת פניו ית"ש, שהסתיר אותם מן האדם בתחלת יצירתו, כי הנה על כן לעמל נברא, בהיות היצר שולט בו, ורבה רעתו עליו בכל מיני חסרונות, והריחוק אשר לו מאור החיים, ומעשי המצוות מאירים עליו

מאיר הדעת

נח. מלה"פ איוב לג ל: להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים. ועי' ר' בחיי בראשית א יד: הנשמה מתעלה מעלוי לעלוי מן העוה"ז שהוא עולם הגופות לעולם הנשמות ומעולם הנשמות היא מתעלה לעולם הרוחות הנקרא צרור שהנשמות צרורות שם והוא נקרא אור כענין שנאמר (איוב לג כח) וחיתו באור תראה וכתוב (איוב לג ל) לאור באור החיים ומעולם הרוחות הנשמה מתעלה לעולם החיים שממנו האור שנאמר (תהלים לו י) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור.

נט. מלה"פ (יחזקאל כ לג): חי אני נאם אדני"י יהוה"ה אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ועי' ר' בחיי (בראשית א יח): ישראל שם ירצו ח"ו לעבוד ע"ג אינן יכולין הוא שאמר הנביא ע"ה בדבר הש"י (יחזקאל כ לג) אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ועי' מדרש (במ"ד פ"ב סי' טז): אמר רבי חנינא בלא דעת סבורים מה שהוא אומר ואנכי לא אהיה לכם שהוא אומר שאינו הוה לכם לאלוה לאו אלא מהו ואנכי לא אהיה לכם אע"פ שאתם לא עמי שתבקשו להפריש ממני אני לא אהיה לכם אין דעתי משתווית עמכם אלא בעל כרחכם תהיו עמי וכן הוא אומר (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו' אלא מה אני עושה לכם (שם) חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם הא למדת חיבתן של ישראל לפני המקום. עי' הקדו"ש שער ו פרק ח' מה שהביא מדברי המדרש (בראשית רבה פ"ב סימן ה') מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ, אם במעשה אלו ואם

[מאלין] דכתיב תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון [וגו' ואחר כך] (שם ל) תשלח רוחך יבראון וגו' ואחר כך (שם לא) יהי כבוד יהוה"ה לעולם ישמח יהוה"ה במעשיו. עי' מש"כ מורה נבוכים (ח"ג פ"יח): השלמות והחסרון, רצוני לומר, קרבם אל האלוה או רחוקם ממנו. עי' פרדס רמונים (שער ד פרק ב): מצד הסתר פניו יפעל הדין מעצמותו, ואז נאמר שהוא דין. וכשישפיע יתלבן הכונה אל הרחמים, ואז נאמר שהוא רחמים. ועי"ש (שער ח פרק ג) אין דוחק באמרנו כי סלוק והסתר פניו נקרא שתוף אל הדין, שהרי מוכרחים אנו לומר קרוב אל ענין זה אל הא"ס שאם היה מתפשט בכל הספי" לא היה דין כלל, וא"א לומר שאין הדין נפעל על ידו, שא"כ נמצא אין העונש על ידו ח"ו וזהו סילוק ההשגחה. אמנם הסתר פניו וסילוק השגחתו מספירותיו הוא שיתופו אל הדין.

נד. עי' עבה"ק (חלק ג פרק יט): בנטות האדם אחר האשה האהובה, שהיא התורה והאמונה, הנה הוא נאחז בסוד האצילות הקדוש שהוא האלהות צור ישראל ומושיעו כי הוא חלקו הנה הוא שכרו, וכאמרם ז"ל שכר מצוה מצוה, ואם חס ושלום טטה אשורו ויפתה לבו אחר האשה הזרה, הנה הוא נאחז בחלק הגוים והוא ענשו, וכאמרם ושכר עברה עברה.

ועי' זהר בראשית כג ע"ב: כל מאן דחב כאלו אפשיט לשכינתא מלבושהא והאי איהו עונשא דארם וכל מאן דמקיים פקודין דאורייתא כאלו הוא לביש לשכינתא בלבושהא.

תרגום: כל מי שחטא, כאלו הפשיט לשכינה את מלבושיה, וזהו עונש האדם. וכל מי שמקיים מצוות התורה, כאלו הלביש לשכינה את מלבושיה.

להטיב ואם להרע ח"ו לפי רוב המעשה^ט, אין סופה להתקיים כך. אלא הזמן ששיערה המחשבה העליונה היותו צריך ומספיק לכל הנשמות אשר עשה, שבו יתוקנו, מי בצדקתם, מי בתשובתם ומי בקבלת היסורין, וזה הוא המועד אשר שם שיתא אלפי שנה, כדברי רז"ל (ר"ה לא ע"א, סנהדרין זו ע"א). ואחר יחדש עולמו להיות בני האדם כמלאכים ולא

כחמורים^ט, אבל יהיו נפשטים מן החומר הגס הזה, ומן התולדות הרעות שלו, הן הם יצר הרע וכל הנמשך ממנו. ואפילו לימות המשיח קרא כתיב (יחזקאל לו כו-כו), והסירותי לב האבן מבשרכם וגו' ועשיתי את אשר בחוקי תלכו. וחז"ל אמרו (שבת קנא ע"ב, קה"ר פי"ב סי' ב), שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (קהלת יב יב), אלו ימות המשיח, שאין בהם לא

מאיר הדעת

במעשה אלו וע"י שם שמבאר רבינו שיש תיקון על ידי העונש על מעשים רעים באותה המידה שיש בעשיית מצוה.

ס. ע"י לעיל הערה מא.

סא. ע"י פסחים דף קיח ע"א: אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לאדם וקוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבונו של עולם אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שאמר לו בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו.

ע"י זהר ח"א לו ע"ב: ותפקחנה עיני שניהם (בראשית ג ז) רבי חייא אמר דהא אתפקחו למנדע בישין דעלמא מה דלא ידעו עד השתא כיון דידעו ואתפקחו למנדע ביש כדין ידעו כי ערומים הם דאבדו זהרא עלאה דהוה חפי עלייהו ואסתלק מנייהו ואשתארו ערומים מניה ויתפרו עלה תאנה אדתבוקו לאתחפאה באינון צולמין דההוא אילנא דאכלו מניה דאקרון טרפי דאילנא ויעשו להם חגורות רבי יוסי אמר כיון דידעו מהאי עלמא ואתרבקו ביה חמו דהאי עלמא מתדבר על ידא דאינון טרפין דאילנא ועבדו להון תוקפא לאתתקפא בהו בהאי עלמא וכדין ידעו כל זייני חרשין דעלמא ובעו למחגר זיינין באינון טרפי אילנא בגין לאגנא עלייהו רבי יהודה אמר כדין תלת עאלו בדינא ואתדנו ועלמא תתאה אתלטייא ולא קיימא בקיומיה בגין זוהמא דנחש עד דקיימו ישראל בטורא דסיני לבתר אלביש לון קב"ה בלבושין דמשכא אתהני מנייהו הה"ד (שם כא) כתנות עור בקדמיתא הו כתנות אור דהו משתמשין בהו בעלאין דלעילא בגין דמלאכי עלאין הו אתיין לאתהנא מההוא נהורא הה"ד (תהלים פ ח) ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו והשתא דחבו כתנות עור דעור אתהני מנייהו ולא נפשא לבתר אולידו ברא קדמאה ברא דזוהמא הוה תרין אתו עלה דחווה ואתעברת מנייהו ואולידת תרין דא נפק לזינייה ודא נפק לזינייה ורוח דילהון אתפרשו דא לסטרא דא ודא לסטרא דא דמי לסטרוי ודא דמי לסטרוי מסטרא דקין

כל מדורין דסטרא דזיינין בישין ורוחין ושדין וחרשין אתיין מסטרא דהבל סטרא דרחמי יתיר ולא בשלימו חמר טב בחמר ביש ולא אתתקן בהדיה עד דאתא שת ואתיחסו מניה כל אינון דרין דזכאי עלמא וביה אשתיל עלמא ומקין אתיין כל אינון חציפין ורשעים וחייבי עלמא.

תרגום: "ותפקחנה עיני שניהם", רבי חייא אמר, שהרי נפקחו לדעת רעות העולם מה שלא ידעו עד עכשיו. כיון שידעו ונפקחו לדעת רע, אז ידעו כי ערומים הם, שאבדו זהר עליון שהיה מכסה עליהם והסתלק מהם, ונשארו ערומים ממנו. "ויתפרו עלה תאנה", נדבקו להתכסות באותם צלמים של אותו אילן שאכלו ממנו שנקראים עלים של האילן. "ויעשו להם חגורות", רבי יוסי אמר, כיון שידעו מהעולם הזה ונדבקו בו, ראו שהעולם הזה מתנהג על ידי אותם עלים של האילן, ועשו להם חווק להתחזק בהם בעולם הזה, ואז ידעו כל כלי כשפים של העולם, ורצו לחגור כלי זיין באותם עלים של האילן כדי להגן עליהם. רבי יהודה אמר, אז נכנסו שלשה כדין ונדונו, והעולם התחתון התקלל ולא עמד בקיומו בגלל זוהמת הנחש, עד שעמדו ישראל בהר סיני. אחר כך הלביש אותם הקדוש ברוך הוא בלבושים שהעור נהנה מהם, זהו שכתוב "כתנות עור". בתחלה היו כתנות אור שהיו משתמשים בהם בעליונים שלמעלה, משום שמלאכי העליונים היו באים להנות מאותו האור, זהו שכתוב "ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו". וכעת שחטאו כתנות עור, שהעור נהנה מהם ולא הנפש. אחר כך הולידו בן ראשון, בן של זוהמא היה. שנים באו על חוה והתעברה מהם והולידה שנים. זה יצא למינו וזה יצא למינו. ורוח שלהם נפרדו זה לצד זה וזה לצד זה. זה דומה לצד שלו וזה דומה לצד שלו. מצד של קין כל המדורים של צד של המינים הרעים ורוחות ושדים וכשפים באים, ומצד של הבל צד של רחמים יותר ולא בשלמות, יין טוב ביין רע, ולא נתקן עמו עד שבא שת,

להם הישועה, ולא היה צריך הקב"ה להראותו הוא להם בדרך קשי הגלות וארכו, כי כיון שנתברר להם האמת מדעתם, די בזה, וכשנתברר, נתברר. כי כיון שכבר ראו הרע והכירוהו, ועזבוהו ואחזו באמתת יחודו, הרי נעשה מה שצריך, כי כל הכונה היא רק שיתאמת להם ענין זה, כדי שמשם והלאה יתענגו באמת שנתגלה להם, אם כן כשנתגלה, נתגלה.

הלא תראי, אדם הראשון עצמו כך קרה לו, והביני היטב הענין הזה. כי אם לא היה בורא הקב"ה העולם אלא על צד הטוב בלא צד הרע כלל, אז לא היתה המחשבה מציירת הרע כלל, שתוכל להבין היחוד בשלמות גדרו, וכמו שביארנו לעיל. אך כיון שכבר ברא הרע, אז ודאי כבר המחשבה יכולה לצייר אותו, ולהכיר מכחו היחוד באמת. ואמנם, אדה"ר כבר היה רואה הרע, והיינו כי הלא הוא היה עץ הדעת טוב ורע שהקב"ה אסרו עליו, ואף על פי כן היה עינו מטעה אותו לחשוב אותו תאוה לעינים, וטוב למאכל, ונחמד להשכיל, כדברי הכתוב (בראשית ג ח) ותרא האשה וגו'. ונמצא, שהיה רואה מיד שיש מקום לטעות ח"ו, ולומר או שתי רשויות הם ח"ו, או כל שאר סברות הרעות שהיה משים לפניו הנחש.

ואמנם אדה"ר באמת חכם גדול היה, והיה לו לחקור בחכמתו על זה כראוי, וגם כבר היה יודע אמתתו של דבר מצד חכמתו, שכל מה שרואה מנגד מה שהודיע לו ית' מן אמתת התיקון, אינו אלא שקר מדומה, מכלל הרע שברא הוא ית"ש להודיע אמתת יחודו, ולנסות בו את האדם עצמו לתת לו זכות^ס.

זכות ולא חובה. וזה פשוט, כי כאשר יטהר האדם מיצר הרע^כ, הנה אין עבודתו אלא בכח מוכרח, ואין השבח מגיע אליו כלל.

אמנם, הנה זה הוא מחוקו של היחוד העליון לבדו ב"ה, להראות עוצם ממשלתו השלמה, שכל הזמן שהוא רוצה, מניח העולם להיות סוער והולך בילדי הזמן, עת אשר שלט הרע בעולם, ולא עוד, אלא שאינו מעכב על ידי הרע הזה מעשות כל אשר בכחו לעשות, ואפילו מגיעות בריותיו עד הדיוטא התחתונה. אפס כי לא מפני זה יאבד עולמו, כי הממשלה לו לבדו, והוא עשה, והוא סובל, והוא מחץ, והוא ירפא, ואין עוד מלבדו. והנה זה יתד חזק לאמונת בני ישראל, אשר לא ירך לבם לא מאורך הגלות ולא ממרירותו הקשה, כי אדרבה, הרשה הקב"ה והניח לרע לעשות כל מה שבכחו לעשות, כמו שביארנו. ובסוף הכל, כל יותר שהקשה הרע את עול סבלו על הבריות, כן יותר יגלה כח יחודו ית' וממשלתו העצומה אשר הוא כל יכול, ומתוך עומק הצרות הרבות והרעות מצמיח ישועה בכחו הגדול.

[ודאי] (ראי) כי הן אמת, שהיו יכולים בני אדם להיות זוכים במעשיהם, ומכירים הם האמת, ועוזבים אורחות השקר של העוה"ז ברצותם להתקרב אל בוראם, וזה בהיותם יודעים ומבינים כבר שכל מה שהוא הפך מן הדרך אשר צוה ה', אינו אלא מכלל סוג הרע שרצה הרצון העליון וברא בהסתר פני טובו, ועל כן ימאסו בתרמית עיניהם זה, ויבחרו באור הגנוז והצפון, אור פני מלך חיים. ואם היו עושים כן, הנה היה יחודו ית' מתגלה אליהם מצד עצמם, ונמצאו מקרבים

מאיר הדעת

תרגום: כל אלו שלא נדבקים בגוף המלך ויונקים מצד הטומאה.

היינו ששם היצר הרע הוא צד הטומאה.

סב. עי' זהר ח"א נב ע"א: מה כתיב (בראשית ג ח) וישמעו את קול יהו"ה אלהי"ם מתהלך בגן מהלך אין כתיב כאן

והתייחסו ממנו כל אותם דורות של צדיקי עולם, ובו נשתל העולם. ומקין באו כל אותם חצופים ורשעים ורשעי העולם.

סב. עי' זהר ח"א רכג ע"ב: כל אינון דלא מתדבקין בגופא דמלאכא וינקין מסטרא דמסאבותא.

סוף מראה לו בפועל שמה שהאמין מיחודו ית' הוא אמת, וזה, כי היה מבטל ברגע אחד כל הרע מן העולם.

אבל אדם הראשון נתפתה בתחלה אחר התאוה והתשוקה שלו, ואז חזר וחשב סברות רעות כדי להקל לעצמו. והרי זה כעין מה שאמרו רז"ל (סנהדרין סג ע"ב) לא עבדו ישראל עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא, ואמרו רז"ל (שם לח ע"א) אדם הראשון מין היה^ט. והנה, אז הוצרך להראות לו במופת מה שלא רצה להשיג מצד הידיעה,

ואם היה עומד באמונתו, ולא היה מתפתה אחר יצה"ר, אלא אדרבה, היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת, אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון, שהרי כבר ראה וציררה מחשבתו מה הוא הרע. וגם השיג בחכמתו שכל מה שהוא רע, אינו אלא נברא ממנו ית' לכבוד עצמו. והנה, היה די שיתחזק באמונה זו שלא לעבור את פי ה', וזה עד ליל שבת קודש^י, כאשר חכמים יגידו, שאז היה הקב"ה עושה ביום אחד מה שהוא עושה עתה בשיתא אלפי שנים, והיינו שהיה סוף

מאיר הדעת

עץ החיים. ועד שלא חטאו, היו שומעים קול מלמעלה והיו יודעים חכמה עליונה ועומדים בקיום של זהר העליון ולא פוחדים. כיון שחטאו, אפילו קול שלמטה לא יכלו לעמוד בו.

כדוגמא זו, טרם שחטאו ישראל בשעה שעמדו ישראל על הר סיני נתבטלה מהם זוהמת הנחש הזה, שהרי אז ביטול יצר הרע היה מהעולם ודחו אותו מהם, ואז נאחזו בעץ החיים, ועלו למעלה ולא ירדו למטה. אז היו יודעים ורואים אספקלריות עליונות, והאירו עיניהם ושמחים לדעת ולשמוע. ואז חגר להם הקדוש ברוך הוא חגורות של אותיות של שמו הקדוש, שלא יוכל לשלוט עליהם הנחש הזה ולא יטמא אותם כמו קודם. כיון שחטאו בעגל, בטלו מהם כל אותן דרגות ואורות עליונים, ובטלו מהם אותן חגורות מזוינות שהתעטרו מהשם העליון הקדוש, והמשיכו עליהם נחש הרע כמו מקדם, וגרמו מות לכל העולם. ואחר כך מה כתוב, "וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו".

ע"י אריכות בלש"י דע"ה ח"ב דרוש ד ענף כג, וענף כ סימן ה.

טד. ע"י שעה"כ ר"ה א: הנה נודע כי ביום ר"ה הראשון נברא אדה"ר, ויום ר"ה של בריאת העולם היה ביום ו' כנודע. והנה אם אדה"ר היה נמנע מן הזווג ביום ההוא וגם מן החטא, והיה ממתין עד ליל שבת, היו כל העולמות כתיקונם.

טה. ע"י זהר ח"א לה ע"ב: רבי יהודה שאיל לרבי שמעון הא דתנינן אדם הראשון מושך בערלתו הוה מאי הוא א"ל דפריש ברית קדש מאתריה (ומחולקיה) ודאי מושך בערלה הוה ושבק ברית קדש ודבק בערלה ואתפתה במלה דנחש ומפרי העץ דא אתתא לא תאכל

אלא מתהלך תא חזי עד לא חטא אדם הוה סליק וקאים בחכמה דנהירו עלאה ולא הוה מתפרש מאילנא דחיי כיון דאסגי תיאובתא למנדע ולנחתא לתתא אתמשך אבתרייהו עד דאתפרש מאילנא דחיי וידע רע ושבק טוב ועל דא כתיב (ההלים ה ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע מאן דאתמשך בתר רע לית ליה דירה עם אילנא דחיי ועד לא חטאו הוה שמעין קלא מלעילא והוה ידעי חכמתא עלאה וקיימי בקיומא דזיהרא עלאה ולא דחלי כיון דחטאו אפילו קלא דלתתא לא הוה יכלין למיקם ביה כגוונא דא עד לא חבו ישראל בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני אתעבר מנייהו זוהמא דהאי חיויא דהא כדין בטול יצר הרע הוה מעלמא ודחו ליה מנייהו וכדין אתאחידו באילנא דחיי וסלקו לעילא ולא נחתו לתתא כדין הוה ידעין וחמאן אספקלריאן עלאין ואתנהרין עינייהו וחדאן למנדע ולמשמע וכדין חגר לון קב"ה חגורין דאתון דשמה קדישא דלא ייכול לשלטאה עלייהו האי חיויא ולא יסאב לון כקדמיתא כיון דחטאו בעגל אתעבר מנייהו כל אינון דרגין ונהורין עלאין ואתעברו מנייהו אינון חגירו מזוינין דאתעטרו משמא עלאה קדישא ואמשיכו עלייהו חויא בישא כמלקדמין וגרמו מותא לכל עלמא ולבתר מה כתיב (שמות לד ל) וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו.

תרגום: מה כתוב, "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן". לא כתוב כאן מהלך אלא "מתהלך". בא וראה, טרם שאדם חטא היה עולה ועומד בחכמת האור העליון, ולא היה נפרד מעץ החיים. כיון שהגדיל תאותו לדעת ולרדת למטה, נמשך אחריהם עד שנפרד מעץ החיים, וידע רע ועוב הטוב. ועל זה כתוב "כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע". מי שנמשך אחר רע, אין לו דירה עם

למעלה, הרי הקב"ה צריך הוא לגלות להם מה שלא ידעו הם להשיג. ואין זה אלא שיעשה בדרך שהוא עושה בגלות הזה, שהסתיר פניו הסתר אחר הסתר, עד שנתגברה הרעה בעולם תכלית התגבורת הגדול, וכמו שאמר ז"ל (סוטה מט ע"א וע"ש¹⁰), אין לך יום שאין ברכתו מרובה מחבירו. והנה בסוף הכל, פתאום יבא אל היכלו האדון היחיד ב"ה, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו (ישעיה מ ה)¹⁰.

ומה שעתה בעבור רוב הסתר הפנים נפסדו הדעות ונתקלקלו כל המעשים, ומזה נמשך גם כן בכריות עצמם הקלקול [והפסדות] (והפחיתות), כענין שאמרו (סוטה מח ע"א) ניטל טעם הפירות וכו'¹¹, וכל שאר

והיינו להראות לו מהו הרע באמת, ואיך, אף על פי שמניחים לו מקום כל כך גדול, סוף סוף צריך לבא הכל לממשלת הטוב היחידית, והוא דרך קושי העוה"ז שנגזר עליו, כדי שסוף סוף יבא לידי האמונה שלא רצה לעמוד בה מתחלה, אלא שיתברר לו במופת בפרט מה שהיה יכול להשיג מתחלה, ולהתברר לו הכל בבת אחת.

וכן הוא לבניו אחריו גם כן, כי לולי היו רוצים להשיג זה, ולקבוע ידיעה זאת בנפשותם מצד החכמה, היה די, כי אין צריך אלא שידעוהו, והרי ידעוהו, וכשנתברר, נתברר. אך כיון שלא זכו בני אדם במעשיהם, ואדרבה, הלכו אחרי התרמית המתראה לעיניהם בכל אותם הסברות הרעות שזכרנו

מאיר הדעת

בעינא דכתיב (שם נב ח) כי עין בעין יראו בשוב יהו"ה ציון וכתוב (שם מד) ונגלה כבוד יהו"ה וראו כל בשר יחדו וגו'. תרגום: אמר רבי אלעזר ואפילו ישראל באותה שעה הכשרו ונקשרה בהם שכינה והברית הזו וכל התורה בזמן אחד זה היה וישראל כאותה שעה לא ראו לעולמים ולעתיד לבא עתיד הקדוש ברוך הוא להגלות על בניו ולהראות את כל כבודו עין בעין שכתוב (שם נב) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון וכתוב (שם מ) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו וגו'.

סז. ע"י זהר ח"א (קנו ע"א): מה שמיא דארעא דאתון בה א"ל ארץ בגין דהכא ארץ החיים שריא דכתיב (איוב כח ה) ארץ ממנה יצא לחם מהאי יצא לחם בשאר ארעא לא יצא לחם ואי נפיק לאו משבעת המינין אדהכי עאל לאתריה תוהו אמרו ודאי קב"ה בעי לאתערעא לן במלה. תרגום: מה שמה של הארץ שאתם בה. אמר לו, ארץ, משום שכאן שורה ארץ החיים, שכתוב "ארץ ממנה יצא לחם". מזו "יצא לחם". בשאר הארץ לא יצא לחם, ואם יוצא, לא משבעת המינים. בינתיים נכנס למקומו, תמהו, אמרו, ודאי הקדוש ברוך הוא רוצה לעורר אותנו באיזה דבר.

אפילו במקום שליטת השרים בחו"ל מארץ חיים ינקי. אמנם ארצות דלתתא ינקי מהחצונים, לכך אין להם שבעת המינים שהם שפע מז' ספירות ועל שם הם חטא שעורה גפן תאנה רמון זית תמר כולם לשכינה ודאי, וזרעיתם יהיו משאר מינים שאינם משפע המלכות אלא שפע החצונים (אורי יקר).

ממנו בגין דכתיב (משלי ה ה) רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו ובהאי הוי פרי דהא באחרא לא הוי פרי כי ביום אכלך ממנו מות תמות בגין דאילנא דמותא הוי כדקאמרן דכתיב רגליה יורדות מות.

תרגום: רבי יהודה שאל את רבי שמעון, מה זה ששינו, אדם הראשון היה מושך בערלתו. אמר לו, שהפריד ברית קודש ממקומו ומחלקו, ודאי שהיה מושך בערלה. ועזב ברית קודש ודבק בערלה והתפתה בדבר הנחש. "ומפרי העץ" זו אשה, "לא תאכל ממנו" בגלל שכתוב "רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו". ובהו היה פרי, שהרי באחר לא היה פרי, "כי ביום אכלך ממנו מות תמות", בגלל זה עץ המות היה, כמו שאמרנו שכתוב "רגליה יורדות מות". (הובא מעב"ק פ"ד פרק יג).

סו. ז"ל: אמר רבא בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר הי בקר אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיחא שמיא רבא דאגדתא שנא' ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים הא יש סדרים תופיע מאופל.

סז. עיי"ש בתרגום: ויתגלי יקרא דיי ויחזון כל בני בשרא כחדא ארי במימרא דיי גזר כן.

וע"י זהר ח"ב קכו ע"א: אמר רבי אלעזר ואפילו ישראל בהיחא שעתא אתכשרו ואתקשרת בהו שכינתא ודא קיימא ואורייתא כלא בחד זמנא הוה וישראל כהיחא שעתא לא חמו לעלמין ולזמנא דאתי זמין קודשא בריך הוא לאתגלאה על בניו ולמחמי כלא יקרא דיליה עינא

הדברים הרעים שספרו לנו רז"ל, ואשר רואים אנחנו בעינינו. הארץ והנה תהו ובהו, וכמאמרם ז"ל (סוטה מט ע"ב) חוצפא יסגא ויוקר יאמיר וכו' ט, שכל זה הוא תגבורת הרע הגדול. הנה כאשר יגלה כבוד ה', ישובו כל הדיעות לדרך הישרה, וכל המעשים יהיו מתוקנים [כראש] (כראוי), ויהיו בני האדם מתדבקים בקונם, כמו שאמר הכתוב (יואל ג א) אשפוך את רוחי על כל בשר וגו', וכן (ירמיהו לא ל) ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' לאמר דעו את ה', כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ט. ותהיה התשוקה הכללית לכל

העולם להתקדש בקדושתו ית', כענין שנאמר (ישעיהו ב ג א) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' וגו' ויורנו מדרכיו ונלכה באורחתיו וגו' ט. ויולד מזה הצלחות הבריות כולם, כענין שנאמר (תהלים עב טז) יהי פסת בר בארץ בראש הרים ט, (ישעיהו יא ו) וגר זאב עם כבש וגו'.

סוף דבר, תראי שכאשר בחר הרצון העליון ללכת בדרך הזה, נתן מקום לכל מה שנתן שצריך לתחתונים לשלמותם האמיתית. כי בהיותו מסתיר פניו, הנה נותן מקום לחסרונות, ובתתו מקום לחסרונות, נותן

מאיר הדעת

ועי' זהר (ח"ג כג ע"א): אמר רבי יהודה זמין קודשא בריך הוא לגלאה רוזין עמיקין דאורייתא בזמנא דמלכא משיחא בגין (ישעיה יא ט) דמלאה הארץ דעה את יהו"ה כמים לים מכסים וכתוב (ירמיה לא ל) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יהו"ה כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם אמן כן יהי רצון. **תרגום**: אמר רבי יהודה עתיד הקדוש ברוך הוא לגלות סודות עמוקים של התורה בזמן שיבא מלך המשיח, משום (ישעיה יא) שמלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, וכתוב (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי, כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם אמן כן יהי רצון.

ועיי' ש"ש קל ע"ב: קום רבי יוסי בקיומך קם ר' יוסי ואמר ביומוי דמלכא משיחא לא יימרון חד לחד אליף לי חכמתא דכתיב ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ובהוא זמנא יתער עתיק יומין רוחא דנפיק ממוחא סתימאה דכלא.

תרגום: עמוד רבי יוסי על רגליך. קם רבי יוסי ואמר, בימיו של מלך המשיח, לא יאמר אחד לשני למדני חכמה, שנאמר "ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו', כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם". ובזמן ההוא יעורר עתיק יומין רוח היוצא מהמוח הסתום מכל.

עב, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה באורחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם.

עג, יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו ויציצו מעיר כעשב הארץ. ועי' שבת ל ע"ב: יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ.

טט. ז"ל: בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים

פ' רש"י: בעקבות המשיח - בסוף הגלות לפני ביאת משיח: והיין ביוקר - שהכל עוסקין במשתאות: ואין תוכחה - אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני: ובית הוועד - של חכמים יהיו לבית זנות, שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש ובעלי זימה מתגודדים שם מפני שחוץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם.

ע. והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריכם חזיונות יראו.

עא. ז"ל: ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה' כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד. ועי' תנחומא (עקב יא): אמר הקב"ה בעה"ז על ידי יצר הרע היו למדין ומשתכחין אבל לעה"ב אני עוקר יצר הרע מכם ואינכם משתכחין שנא' (יחזקאל לו) והסירותי את לב האבן מברסכם ונתתי לכם לב בשר ולא עוד אלא שאינכם צריכים לאדם שילמדם שנאמר (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם וכן יהי רצון, ונאמר אמן.

דבריו, שרצה הקב"ה להטיב הטבה שלמה אל נבראיו, וראה שצריך לזה שיקבלוה בזכות ולא בצדקה, על כן שם השכר והעונש בעולם, כדי שיקבלו הטובה בשכרם, וכנגד זה שם רק הבחירה כדי שיהיה מקום לשכר ועונש.

(מד) אמר השכל: אבל המעשה מוכיח שהיחוד הוא העומד להתגלות. כי אנחנו רואים הבטחות הנביאים שהבאנום למעלה כבר, אשר הם מביטחים שהקב"ה יגאל את ישראל על כל פנים, אפילו בלא זכות^{ע"ה}, ושיסיר יצה"ר מבני האדם ויכריחם לעבדו^{ע"ה}, והנה כל אלה הם נגד השכר ועונש ונגד הבחירה. ואם היתה הכונה באמת להעמיד ענין הבחירה והשכר ועונש, דהיינו שיהיה העולם תמיד בנוי מבני בחירה, להיות צדיקים או רשעים כרצונם, ותמיד יהיה טוב לצדיקים או רע לרשעים, היה צריך שזה יהיה תמיד, ולא יהיה לו הפסק, וזה היה, שהקב"ה היה רוצה להחזיק במדת המשפט, להעמיד כל בריותיו בה כל הימים. אבל זה ידענו שאינו כך, כמו שהוכחנו מן המקראות, וכמבואר לנו בדברי חז"ל, שסוף כל סוף תסור הבחירה מן האדם, ולא יהיה עוד רעות בעולם, וכבר אמרו (ברכות י"ע"א), יתמו חטאים מן הארץ כתיב^{ע"ה}. אם כן, אין סוף הכונה על השכר ועונש, אלא על התיקון כללי. אלא

מקום לעבודה כדי להשלימם. ולפי שההסתר עשוי רק כדי להגלות, הנה זה נותן מקום לתקן החסרונות ההם בכח הגילוי של השלמות. ובהיות שההסתר עשוי ליגלות על כל פנים אפילו מעצמו, הנה ניתן קץ לימי הבחירה, שסוף כל סוף כל העולם יהיה מתוקן בתיקון שלם, ומשם והלאה יהיה זמן קבלת השכר על העבודה, שקדמה כבר, כמאמרם ז"ל (עירובין כ"ב ע"א) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם.

(מא) אמרה הנשמה: נקבץ איפוא כל אשר דברנו עד עתה בענין הזה, כי רב הוא:

(מב) אמר השכל: הכלל קצר ונוח לקבלו^{ע"ה}. רצה הרצון העליון לגלות ולברר אמתת יחודו, שאין שום יכולת נגד יכלתו כלל ועיקר, ועל היסוד הזה בנה עולמו בכל חוקותיו. והכלל הוא, מה שהוא מסתיר פניו ונותן מקום לרע לימצא, עד שיחזור ויגלה טובו, והרע לא ימצא עוד, ונראה יחוד ממשלתו. ובין כך ובין כך ניתן מקום עבודה לאדם כל זמן שהחסרון נמצא, והשלמות עומד להתגלות, ואחר שנתגלה, הוא זמן קבלת השכר על העבודה שנעשית כבר.

(מג) אמרה הנשמה: עדיין יש לי מקום מעט לשאלה, למה אנו צריכים לומר שהכל עומד על ענין היחוד הזה. הלא טובה הסברה הראשונה אשר שמעתי מפיו בתחלת

מאיר הדעת

אלא לשון כנעני צ"ל כניסה ע"י ילקוט דברים תתקמב] משל איך אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע זו אלא ערוף לי סלע זו כך הוי כונס דברי תורה כללים ופורט ומוציאם כטיפים הללו של טל ולא כטיפי הללו של מטר גדולות אלא כטיפים הללו של טל שהם קטנים].

ע"ה. ע"י סנהדרין דף צ"ב: רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין אלא הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב.

ע"ה. ע"י לעיל הערה נט.

ע"ה. ז"ל הגמ': הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר

עד. ז"ל הקדמה לדרך ה': ואמנם צריך שתבונן שהנה מספר הפרטים עצום מאד מהכיל אותם שכל האדם, ואי אפשר לו לדעת כלם. ואולם מה שראוי לו שישתדל עליו, הוא ידיעת כללים, כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה. וכשישיג כלל אחד, נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים. ואע"פ שלא הבחין במ עדיין, ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא. כי הנה כשיבוא אחד מהם לידו, לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו הענין הכללי אשר אי אפשר להם היות בלתי, וכן אמרו ז"ל (ספרי האזינו א) לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים [היה ר' יהודה אומר לעולם הוי כונס דברי תורה כללים ומוציאם כללים שנאמר יערוף כמטר לקחי ואין יערוף

שהרכיב הקב"ה שני הדברים כאחד, והיה זה מעומק עצתו לסבב הכל אל התיקון השלם. ועוד נדבר מזה לפנינו בס"ד בבואנו אל פרטי ההנהגה, כי הוא ענין עמוק ועיקרי מאד.

ואנחנו עד עתה דברנו בכלל, ומעתה צריך לבא אל הפרטים, כי הנה שמנו יסוד אחד שכל עניני הבריאה וחוקותיה תלויים בדבר גילוי יחודו ית', ולדבר הזה מצאנו שני הזמנים: האחד, בהיותו נסתר ועתיד להתגלות. והשני, אחר שנתגלה. ובאלה שני הזמנים ראינו היות תלוי עבודת האדם וקיבול שכרו. מעתה, בכל אחד מן הזמנים האלה יש לנו להבחין כל פרט שנוכל להשיג בו, והיינו פרטי העלם יחודו לבד, ופרטי גילוי לבד. ועוד יש לנו להבחין התקשר שני הזמנים האלה זה בזה, כי הרי כיון שצריך לעבור מזה לזה, צריך שיהיה להם מקום התחברותם, שהוא המעבר שבין שני הקצוות.

נתחיל עתה כסדר, וזה יצא ראשונה, להבין פרטי העלם היחוד, כי הוא הזמן הראשון, ומשפטי הנהגתו ית' בזמן הזה. וכאן יהיה לנו לבאר כל עניני העבודה בכל תולדותיה, וההכנה אשר באדם לעשותה, וכל שאר [הבחינות] (הבחנות) שיש לנו להבחין בדבר הזה.

אמר השכל: הקדמה אחת גדולה ועיקרית מאד צריך אני להודיע לך, קודם שנכנס לפנינו בענין דרכיו אלה ית', ומשפטיו אשר אנחנו עוסקים בהם.

(מה) אמרה הנשמה: ומה היא.

(מז) אמר השכל: הנה אנחנו רואים חוקים ומשפטים, אשר הוא ית' שמתנהג בהם עמנו, אנחנו נבראיו, מדות ודרכים צדיקים כאשר גזרה עומק חכמתו, עד שבעבור המדות האלה יחסנו לו תארים רבים ככל דברי הנביאים ע"ה, ואליו קראנו, רחום, חנון, גבור, וכל שאר הכינויים הרבים אשר נתיחסו לו ע"ה. אמנם כאן צריכים אנו להבין

מאיר הדעת

לא יוכל ליראות אמיתת הוראת הווייתו יתברך הנצחית בעבר והוה ועתיד, ולא יהיה נקרא בשם הו"ה כ"ל. וכן שם אדנו"ת נקרא כן על הוראת אדנות היות לו עבדים והוא אדון עליהם, ואם לא היה לו נבראים לא יוכל ליקרא בשם אדון, ועד"ז בשאר שמות כולם.

וכן בענין הכנויים כגון רחום וחנון ארך אפים, לא יקרא על שמם זולת בהיות נבראים בעולם שיקראו לו ארך אפים וכיוצא בזה בשאר הכינויים כולם. אמנם בהיות העולמות נבראים, אז יצאו פעולותיו וכוחותיו יתברך לידי פועל ויהיה נקרא שלם בכל מיני פעולותיו וכוחותיו, וגם יהיה שלם בכל השמות וכינויים בלתי שום חסרון כלל ח"ו. וענין טעם זה נתבאר היטב בס"ה פ' פנחס (דף רנו ע"ב ע"י לקמן הערה קל) וז"ל, פקודא תליסר וכו' דא ק"ש ואית למנדע דאיהו אקרי חכם בכל מיני חכמות ומבין בכל מיני תבונות וכו', אלא קודם דברא עלמא אתקרי בכל אילין דרגין על שם בריין דהוה עתידין להבראות, דאי לאו הויין בריין בעלמא אמאי אתקרי רחום דיין אלא על שם בריין דעתידין וכו'. ובפ' בא (דף מב ע"ב ע"י לקמן הערה פג) וז"ל, דאי לא אתפשט נהוריה על כל בריין איך ישתמודעון ליה ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו.

והו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלמותו אמרה ליה ברוריא דביתוהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה.

ע"ה ע"ה ע"ה ע"ה א': בענין תכלית הכוונה של בריאת העולמות, נבאר עתה ב' חקירות שנתעסקו בהם המקובלים. החקירה הראשונה הוא מה שחקרו חכמים ראשונים ואחרונים לדעת סיבת בריאת העולמות לאיזה סיבה היתה, ונמנו וגמרו וגזרו אומר כי סיבת הדבר היה, לפי שהנה הוא יתברך מוכרח שיהיה שלם בכל פעולותיו וכוחותיו ובכל שמותיו של גדולה ומעלה וכבוד, ואם לא היה מוציא פעולותיו וכוחותיו לידו פועל ומעשה לא היה כביכול נקרא שלם, לא בפעולותיו ולא בשמותיו וכינויו. כי הנה השם הגדול שהוא בן ד' אותיות הו"ה נקרא כן על הוראת הווייתו הנצחית וקיומו לעד היה הוה ויהיה, טרם הבריאה ובזמן קיום הבריאה ואחרי התהפכו אל מה שהיה, ואם לא נבראו העולמות וכל אשר בהם

ודאי שהוא מוכרח מעצמו⁹, אך מהותו אי אפשר לנו להשיגו כלל ועיקר, ולא עוד, אלא שכבר אסור לנו איסור עולם להכנס בחקירה זאת, וכבר אמרו חכמים (חגיגה י"א ע"ב) המסתכל בארבעה דברים¹⁰ ראוי לו שלא בא לעולם, וכן אמרו (שם י"ג ע"א) במופלא ממך אל תדרוש וכו', אין לך עסק בנסתרות. וכלל הוא, כל מה שיכולה מחשבת בני האדם לתפוס ולצייר, אינו ודאי מהותו ית'¹¹, כי הוא מרומם ונשגב מכל מחשבה ורעיון, ואין בו

ולדעת אמונה ודאית שיש לנו להאמין בכל זה, כי לא יאותו כל התארים והכינויים האלה אליו ית' לפי עצמו כלל ועיקר¹², באשר אין כל הפעולות האלה פעולות שיפעל הוא ית' כאשר יפעל איש לפי טבעו וכחו, אלא כולם ענינים שנרצו מרצונו לעשותם לפי ערך הנבראים שרצה לברוא, ולפי כחם לבד. ודבר זה נתברר אצל החכמים במקומות רבים בביאור רחב. וכלל מה שצריכים אנו להאמין בזה הוא, כי הוא ית'ש מציאותו נודע לנו

מאיר הדעת

שיודע בכך כלל וחוף ממך אין יחיד (יחוד) בעליונים ובתחתונים ואתה ניכר כאדון על הכל. וכל הספירות יש לכל אחד שם ידוע ובהם נקראו מלאכים ואתה אין לך שם ידוע שאתה הוא ממלא כל השמות ואתה הוא שלימות כולם, וכאשר אתה תסתלק מהם, ישארו כל השמות כגוף ללא נשמה.

אתה הוא חכם ולא בחכמה ידוע, אתה הוא מבין ולא מבינה הידועה. אין לך מקום ידוע אלא להיות ניכר כחך וחוקך לבני אדם ולהראות להם איך מתנהג עולם ביין וברחמים שהם צדק ומשפט כפי מעשיהם של בני אדם. דין הוא גבורה, משפט הוא עמוד האמצעי, צדק הוא המלכות הקדוש, מאזני צדק שני עמודי האמת, הין צדק אות ברית, הכל להראות איך מתנהג העולם. אבל לא יש שם בך צדק ידועה שהוא דין, ואינו משפט ידועה שהוא רחמים ולא מכל אלה המדות כלל.

פ. עי' לעיל הערה ל.

פא. זה המשך לשונו: מה למעלה, מה למטה, מה לפנים, ומה לאחור. וכל שלא חס על כבוד קונו.

פב. עי' פירוש המשנה לרמב"ם הקדמת פרק חלק: שכמו שאי אפשר לעיור להשיג צבעים, וכן חרש להשיג קולות, כך אי אפשר לבעל גוף להשיג תענוגים של רוחניות בתחילת המחשבה אלא בחקירה גדולה, וכך זה ראוי, ע"כ.

עי' מורה הנבוכים חלק א פרק כו, ז"ל, כבר ידעת אמרתם (פרק ל"ג ופרק מ"ו מזה החלק) הכוללות למיני הפירושים כולם התלויים בזה הענין, והוא אמרם דברה תורה בלשון בני אדם. ענין זה כי כל מה שאפשר לבני אדם כולם, הבנתו וציורו בתחלת המחשבה, הוא אשר שם ראוי לבורא יתעלה. ולזה יתואר בתארים מורים על הגשמות להורות עליו שהוא יתעלה נמצא, כי לא ישיגו ההמון בתחלת המחשבה מציאות כי אם לגשם בלבד,

עט. עי' תיקו"ז י"ט ע"א: רבון העולמים אתה הוא עלת העלות סבת הסבות דאשקי לאילנא בההוא נביעו וההוא נביעו איהו כנשמתא לגופא דאיהו חיים לגופא ובך לית דמיון ולית דיוקנא מכל מה דלגאו ולבר ובראת שמיא וארעא ואפיקת מנהון שמשא וסיהרא וכוכביא ומזלי ובארעא אילנין ודשאין וגנתא דעדן (ועשבין) וחיוון ועופין ונונין ובני נשא לאשתמודעא בהון עלאין ואיך יתנהגון בהון עלאין ותתאין ואיך אשתמודעאן מעלאי מתתאי ולית דייע בכך כלל ובר מנך לית יחידא (ס"א יחודא) בעלאי ותתאי ואנת אשתמודע אדון על כלא וכל ספירן כל חד אית ליה שם ידיע ובהון אתקריאו מלאכיא ואנת לית לך שם ידיע דאנת הוא ממלא כל שמהן ואנת הוא שלימו דכלהו וכד אנת תסתלק מינהון אשתארו כלהו שמהן כגופא בלא נשמתא.

אנת חכים ולא בחכמה ידיעא אנת הוא מבין ולא מבינה ידיעא לית לך אתר ידיעא אלא לאשתמודעא תוקפך וחילך לבני נשא ולאחזאה לון איך אתנהיג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט כפום עובדיהון דבני נשא דין איהו גבורה משפט עמודא דאמצעיתא צדק מלכותא קדישא מאזני צדק תרין סמכי קשוט הין צדק אות ברית כלא לאחזאה איך אתנהיג עלמא אבל לאו דאית לך צדק ידיעא דאיהו דין ולאו משפט ידיעא דאיהו רחמי ולאו מכל אלין מדות כלל.

תרגום: רבוננו של עולם, אתה הוא עילת העילות וסיבת הסיבות שמשקה לאילן באותו הנביעה ואתו נביעה הוא כמו נשמה לגוף והוא חיים לגוף, ובך אין דמיון ולא דמות מכל מה שמפנים ולבחור, ובראת שמים וארץ, והוצאת מהם שמש וירח וכוכבים ומזלות ובארץ אילנות ודשאים, וגן עדן (ועשבים), וחיות ועופות ודגים ובני אדם להיות ניכר בהם עליונים ואיך יתנהג בהם עליונים ותחתונים ואיך יהיו ניכרים מעליונים ומתחתונים ואין מי

שום אחד מן העניינים מה שיש בנבראיו, לא מן הגדולים ולא מן השפלים. כי מה שהוא השלמות הגדול יותר בנבראיו, חסרון הוא לגביו ית'. ולא נדמהו בחוקו כלל ועיקר, כי כל מה שנמצא בנבראים, הטוב והרע החסרון והשלמות, הכל חדש הוא שהמציאו הוא ית"ש ברצונו, והם דברים רק לפי ערכנו ועניינו, לא לפי ערכו וענינו ית'. ועל זה מקרא מלא צווח ואומר (ישעיה מ כה) ואל מי תדמיוני ואשוח יאמר קדוש²⁶.

כללם של דברים, האדון הוא ודאי משולל מכל מה שאנחנו מוצאים בכריותיו, אם חסרון ואם שלמות, ורק הוא לבדו השלם בשלמות אמיתי, שאין שייך בו חסרון בשום פנים כלל ועיקר. והוא בלתי מושג אצלנו כלל, ואין שום אחד מעניינינו שייכים בו. ואולם, ברצותו לברוא נבראים, ולנהג אותם, ולחלק להם מטובו להשפיע להם ברכות, ולתת להם איזה גילוי מכבודו המרומם על כל ברכה ותהלה²⁷, שיהנו מאורו, אז שם לו,

מאיר הדעת

ומה שאינו גשם או נמצא בגשם אינו נמצא אצלם. וכן כל מה שהוא שלמות אצלנו, ייחס לו יתעלה להורות עליו שהוא שלם במיני השלמות כולם, ואין עמו חסרון או העדר כלל. וכל מה ששיגו ההמון שהוא חסרון או העדר לא יתואר בו. ולזה לא יתואר באכילה ושתיה ולא בשינה ולא בחולי ולא בחמס ולא במה שידומה לזה. וכל מה שיחשוב ההמון שהוא שלימות יתואר בו, ואף על פי שהדבר ההוא אמנם הוא שלימות בערך אלנו, אבל בערך אליו יתעלה אלו אשר נחשבם כלם שלמות הם תכלית החסרון. אמנם אילו ידמו העדר השלמות ההוא האנושי ממנו יתעלה היה זה אצלם חסרון בחקו.

פג. עי' זר ח"ב מב ע"ב: ואי יקשה בר נש דהא כתיב (שם ד טו) כי לא ראיתם כל תמונה איהו יתרץ ליה האי תמונה חזינא דהא כתיב (במדבר יב ה) ותמונת ה' יביט ולא בכל תמונה אחרא (ס"א דברא ויצר באתויו) דבר נש דיצר באתויו ובגין דא אמר (ישעיה מ כה) ואל מי תדמיוני ואשוח ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו ואפילו האי תמונה לית ליה באתריה אלא כד נחית לאמלכא על בריין ויתפשט עלייהו יתחזי לון לכל חד כפום מראה וחזיון ודמיון דלהון והאי איהו (הושע יב יא) וביד הנביאים אדמה ובגין דא יימא איהו אף על גב דאנא אדמה לכו בדיוקניכו אל מי תדמיוני ואשוח דהא קדם דברא קודשא בריך הוא דיוקנא בעלמא וצייר צורה הוה הוא יחידאי בלא צורה ודמיון ומאן (נ"א ואית) דאשתמודע ליה קדם בריאה דאיהו לכו מדיוקנא אסור למעבד ליה צורה ודיוקנא בעלמא לא באות ה' ולא באות י' ואפילו בשמא קדישא ולא בשום אות ונקודה בעלמא והאי איהו כי לא ראיתם כל תמונה מכל דבר דאית ביה תמונה ודמיון לא ראיתם אבל בתר דעבד האי דיוקנא דמרכבה דאדם עלאה נחית תמן ואתקרי בההוא דיוקנא יהו"ה בגין דישתמודעון ליה במדות דיליה בכל מדה ומדה

וקרא אל אלהים שדי צבאות אהי"ה בגין דישתמודעון ליה בכל מדה ומדה איך יתנהג עלמא בחס"ד ובדינא כפום עובדיהון דבני נשא דאי לא יתפשט נהוריה על כל בריין איך ישתמודעון ליה ואיך יתקיים (ישעיה ג) מלא כל הארץ כבודו.

תרגום: ואם יקשה אדם שהרי כתוב כי לא ראיתם כל תמונה הוא יתרץ לו הרי תמונה ראיתי שהרי כתוב ותמונת ה' יביט ולא בכל תמונה אחרת (שברא ויצר באותיותיו) של אדם שיצר באותיותיו ולכן אמר ואל מי תדמיוני ואשוח ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו. ואפילו תמונה זו אין לו במקומו אלא כשיורד למלוך על הכריות ומתפשט עליהם יראה להם לכל אחד כפי מראה וחזיון ודמיון שלהם וזהו וביד הנביאים אדמה. ולכן הוא יאמר אף על פי שאני אדמה לכם בדיוקנכם אל מי תדמיוני ואשוח שהרי קדם שברא הקדוש בריך הוא דמות בעולם וצייר צורה היה הוא יחידאי בלי צורה ודמיון ומי (ויש) שנודע לו קודם בריאה שהוא מחוץ לדמות אסור לעשות לו צורה ודמות בעולם לא באות ה' ולא באות י' ואפילו בשם הקדוש ולא בשום אות ונקודה בעולם וזהו כי לא ראיתם כל תמונה מכל דבר שיש בו תמונה ודמיון לא ראיתם. אבל אחר שעשה דמות זה של המרכבה של אדם עליון ירד לשם ונקרא באותו דמות יהו"ה כדי שידעו אותו במדות שלו בכל מדה ומדה וקרא אל אלהים שדי צבאות אהי"ה כדי שידעו אותו בכל מדה ומדה איך יתנהג העולם בחס"ד ובדין כפי מעשי בני האדם שאם לא יתפשט אורו על כל הכריות איך ידעו אותו ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו.

פד. מלה"פ נחמיה ט ה. ועי' תיקון ז (קנז ע"ב): רישא איהו כנויא דשם אהי"ה וכל מלאכין וממנן דהויו"ת מהכא תליין וביה שאלין מלאכין איה מקום כבודו להעריצו אי"ה רשים באהי"ה ותמן הי"ה דסליק בחושבן כ' דאיהו כתר איהו רשים בא"ב ג"ד ה"ו ז"ח ט"י (אהי"ה)

כביכול, חק ומשפט של הנהגה ישרה, ככל ההנהגה הזאת אשר אנחנו רואים ושומעים. כי המציא לו, כביכול, מיני השפעה ומדות של הנהגה, לאחוז בהם ולנהג בהם לתכלית טוב ומובחר אל כל נבראיו. ומעתה, המדות, מדותיו ודאי, והתארים, מתיחסים לו, כי הוא העושה את כל אלה, אף כי אינם דברים מוכרחים אליו כלל, אלא כולם נרצים ממנו¹⁶, ומציאותם תלוי רק בחפצו ורצונו, כי בלא כל אלה, היה יכול ודאי לעשות, ובזולת אלה, וגם עתה יכול לשנותם כרצונו.

סוף דבר, שליטת רצונו שליטה גמורה היא, שאין לה שום מונע כלל ועיקר, ובכל עת ובכל שעה, וכבר ביארתי דבר זה למעלה כל צרכו. והנה כמו שאל מסתתר הוא מצד מציאותו ומהותו הפשוט, שאינו מושג ונודע כלל לשום בריה, כן נגלה כבודו, ונודע הוא קצת מצד פעולותיו אלה. וכל מה שתשיג בו כל בריה שבעולם, לא יהיה אלא מצד פעולותיו, לא זולת.

ואמנם עוד צריך שתדעי, שאפילו פעולותיו אלה שהם מושגות לנו, אין מושגות

לנו אלא תולדותיהם, פירוש, הנפעל ממנו ית', אמנם לא דרך הפעולה, איך הוא ית' פועל אותה. כי כל מה שהוא בו ית', אין השגה שתשיגהו, ואי אפשר להשיג אלא מה שהוא בנו, אנחנו נבראיו. ועל כן, אף על פי שניחס לו ית' המדות אשר ניחס, דרך משל, הידיעה, הזכירה, המחשבה, החמלה, הכעס, הרצון, לא נאמר מפני זה שדרך ידיעתו הוא כדרך ידיעתנו, ודרך זכירתו כדרך זכירתנו, ומחשבתו כמחשבתנו, וחמלתו כחמלתנו, וכעסו ככעסנו, ורצונו כרצונו, וכן כולם, אלא אלו הפעולות הוא פועל בדרך הבלתי מושג ונודע לנו כלל, אבל אלינו מגיעים באותו הענין ואותו חוק שהוא רוצה. ולא עוד, אלא שאפילו הפעולות של החסרונות אינו צריך לפעול אותם בחסרון ההוא, כמו שהיה צריך לעשותם האדם שהיה רוצה לעשותם, אלא הוא אמר ויהי, באופן אשר דרכו נסתרה ולא מושגת לנו כלל, ולנו מגיעות הפעולות בשיעור ההוא שמגיעות. צא ולמד מקולו ית' באהל מועד, שאמרו חז"ל (תו"כ פרשת ויקרא, דיבורא דנרבה, פרשתא ב י"ב), קול ה' בכח, ואף על פי כן משה שומע וכל

מאיר הדעת

עשר אותיות מלמעלה למטה, זהו כתר בראש כולם שמות ולמעלה ממנו יו"ד ה"י וא"ו (ג"א ו"י) ה"י אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד למעלה ממנו יו"ד ה"א וא"ו ה"א וכלם עולים למ"ב אותיות ואלה הם אותות שנברא בהם שמים עליונים וארצות החיים, שאלה נקראו שמי השמים, ומי שברא בהם הכל, אומן הכל, עילת העילות, מתעלה על הכל הוא ברוך לכל ולמעלה מכל ברכות, זהו שכתוב ומרום על כל ברכה ותהלה, והוא לא צריך ברכות מאחר, שאין עליו מי שישפיע לו.

פדה. ע"י לעיל הערה ו.

פנ. מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ מאהל מועד יכול מפני שהיה נמוך ת"ל וישמע את הקול שאין ת"ל הקול ומה תלמוד לומר הקול הקול המתפרש בכתובים ומהו המתפרש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון קול ה'

אל"ף ה"א יו"ד ה"א איהו רוא דעשר אתון מעילא לתתא האי איהו כתר בריש כלהו שמהן ולעילא מניה יו"ד ה"י וא"ו (ג"א ו"י) ה"י אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד לעילא מניה יו"ד ה"א וא"ו ה"א וכלהו סלקין לארבעין ותרין אתון ואלין אינון אתון דאתבריאו בהון שמיא עלאין וארצות החיים דאלין אתקריאו שמי השמים ומאן דברא בהון כלא אומנא דכלא עלת העילת מתעלה על כלא הוא בריך לכלא ולעילא מכל ברכאן הה"ד (נחמיה ט') ומרום על כל ברכה ותהלה ולא צריך איהו ברכאן מאחרא דלית עליה מאן דאשפע ליה.

תרגום: ראש הוא כינוי של שם אהי"ה, וכל המלאכים וממונים של הויו"ת מכאן תלויים ובה שואלים מלאכים איה מקום כבודו להעריצו אי"ה רשום באהי"ה ושם הי"ה שעולה בגימ' כ' שהוא כתר הוא רשום בא"ב ג"ד ה"ו ז"ח ט"י (אהי"ה) אל"ף ה"א יו"ד ה"א הוא סוד של

ישראל לא שומעים^מ. וכל זה נמשך מהיותו ית"ש כל יכול, והוא יכול לעשות כל מה שהוא רוצה, שאין שום חוק שיעכבהו, ושום משפט וגבול שימנעהו. על כן לא נקיש לפעולותיו מפעולת הנבראים כלל, אחר שהם מוגבלים ומותחמים, והוא ית"ש כל יכול לגמרי.

והנה עד הנה הקדמתי לך הקדמה, שהיא צריכה לכל מה שנעסוק בו בויכוחנו זה, עתה נבוא לעניינו.

(מז) אמרה הנשמה: שמעתי, ומתישבים הדברים עלי, כי אי אפשר לשקוט בעניני הבריאה ומקריה, אם לא שנדע שיש לה עילה ומנהיג כך פשוט ומרומם, כל יכול, ובלא שום הכרח וכפיה, וזולת זה אין ישוב וביאור לרוב הספיקות ותמיהות הנופלות בה.

(מח) אמר השכל: הזמן הראשון שיש לנו לבאר עתה, הוא זמן התעלם יחודו ית' כיום הזה, הוא כלל זמן עבודת האדם, כמו שביארנו. והנה מחוק שלמותו, כבר אמרנו, היה ודאי יכול לעשות את כל מעשיו שלמים, ולא יהיה במעשיו אלא טובה גמורה ושלמה, בלי שום חסרון ורעה כלל. אמנם ברצותו להתנהג עם נבראיו בהנהגה הזאת שכבר זכרנו, הנה המציא סדר חדש ממש, שלא כדת השלמות העליון ב"ה, אלא מאי דצריכא לברייתא לתת להם זכות ושכר טוב באחריתם. והוא דרך הטוב והרע, השכר והעונש, שלפי הדרך הזה, הנה הטוב והרע שקולים^מ הם ובאים שניהם בעוה"ז, וכך מזומן הוא הטוב לטובים כמו הרע לרעים. ועל פי הדרך הזה נמצא הבריות מתקלקלות לפעמים, ונתקנות לפעמים, וניתנה הרשות

לשטן להסטיין, ולמשחית לחבל את אשר ירשיעון אלהים. ונמצאו אומות העולם ועובדי עבודה זרה, וכן כל שאר הרעות כולם אשר בעולם, שעליהם באו הבטחות הנביאים ע"ה להעבירם מן העולם לעתיד לבא, כענין שנאמר והאלילים כליל יחלוף (ישעיהו ב יח), ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה יג ב), בלע המות לנצח (ישעיהו כה ח), לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' (ישעיהו יא ט, סה כה). ועל פי הדרך (ברכות לג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שאין הקב"ה רוצה לעכב כלום ביד בני האדם אם רוצים לקלקל מעשיהם. ומזה נולדו כל הקלקולים הגדולים אשר היו בעולם מני יום ברוא אלהים אדם, ואין מנוחה לצדיקים בעוה"ז, כי רעת האדם רבה עליו, והשטן מקטרג בכל עת ובכל שעה, והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה (ב"ק נ ע"א). זה כלל הדרך אשר חידש הרצון העליון לפי ענין התעלם שליטתו ויחודו, ואין דרך זה תלוי אלא בהסתר פני טובו ית', כי לולי היה רוצה להתגלות באמתת ממשלתו, היה מעביר כל הרעות האלה, ולא היה מניח אלא הטוב והתיקון לבדו, וכמה שיעשה לעתיד לבא.

ודעי עוד, כי ודאי גם עתה אע"פ שהעלים טובו ומנע חק שלמותו מן הנבראים, אף על פי כן ודאי הוא שהוא משפיע להם, כי מאין להם הויה ומציאות וקיום אם לא מהשפעתו. אם כן ודאי משפיע הוא, אך השפעתו זאת שהוא משפיע עתה, לגבי מה שהיה ראוי להשפיע אם כחק שלמותו היה רוצה להשפיע, אינה אלא כדמיון הצל לגבי אדם, או כרושם קטן הנשאר מן הכתב על

מאיר הדעת

אספקלריא דלא נהרא [תרגום: מצידו של הוי"ה נקרא מראה המאירה, וכאשר היא אדנ"י בלא בעלה, נקראת מראה שאינה מאירה].
פח. ע"י לעיל הערה ז.

חוצב א"כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל.

פז. ת"ז פט ע"ב: מסטרא דיהו"ה אתקריאת אספקלריא דנהרא, וכד איהי אדנ"י בלא בעלה, אתקריאת

לבא אל הסוף הזה של הגילוי. על כן, אף על פי שהסתיר פניו לחדש בו דבר הנהגת הטוב ורע הזאת, שב על כל פנים והשקיף במדת טובו, ולפי חק ממשלתו, להשלים סיבוב כל הנהגה הזאת בתיקון הכללי. וזה דבר פשוט, כי כבר שמעת איך קץ שם לחשך זה^א, של הטוב ורע, כל זמן השיתא אלפי שנין (סנהדרין צו ע"ב), וכבר גזר מראשית אחרית אשר תכלינה כל אלה, וישאר יחודו מגולה, וטובת העולם קבועה לנצח נצחים. אם כן, כל יום ויום שעובר, נמצא העולם קרוב יותר אל שלמותו, ולא עוד, אלא שהקב"ה מסיבות מהפך בעומק עצתו, ומגלגל גלגולים תמיד, להביא העולם אל השלמות הזה. והוא מה שאמר הכתוב (תהלים מ' ד) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו^ב, וכן אמר הנביא (ישעיהו כה א) עצות מרחוק אמונה אומן^ג, וכן נאמר (שמואל ב' יד יד) וחשב

הנייר אחר שסרו האותיות ממנו^ד. ונקרא כלל מין ההשפעה הזאת, חשך ולא אור^ה, לגבי ההשפעה השלמה שהיתה יכולה לבא אם כחק שלמותו היה משפיע. אמנם לגבי דין על כל פנים זה כל חיינו, כי בהשפעה זאת אנחנו חיים וקיימים, לא זולתה. ונמצא, שכשנזכיר מין ההשפעה הזאת המיוחדת בהסתור פני טובו ית', נקראהו בכלל אחד, כמו צל הכח העליון לבד, לא יותר, ובהפרטו לפרטיו, נמצא בו כל החוקים והמשפטים אשר מבחינים אנחנו בהנהגה העליונה, כי כלם יחד דבר מועט עד מאד נחשבים הם לגבי הכח העליון אם היה פועל בשלמותו, וכמו שזכרתי.

ואמנם בהיות הכונה התכליתית רק גילוי היחוד, ולא העלמו, וכמו שביארנו לעיל, כי אין ההעלם הזה אלא אמצעי כדי

מאיר הדעת

כמה דאת אמר יועץ מרחוק דכתיב (ירמיה לא ב) מרחוק יהו"ה נראה לי וכתוב (משלי לא יד) ממרחק תביא לחמה תרגום: כתוב (ישעיה כה) ה' אלהי אתה ארוממך וגו', הפסוק הזה פשוטה, ה' אלהי אתה, שצריך אדם להודות לשם הקדוש, ולשבח אותו על הכל, ומאיזה מקום השבח שלו, כמו שבארוה. וכאן מהעומק של הכל, שכתוב כי עשית פלא, פלא כמו שכתוב (שם ט) ויקרא שמו פלא, והרי נאמר עצות מרחוק, עצות כמו שנאמר יועץ מרחוק, שכתוב (ירמיה לא) מרחוק ה' נראה לי. וכתוב (משלי לא) ממרחק תביא לחמה. עיי"ש קצג ע"ב: ורב המנונא סבא אמר הכי כי עשית פלא פלא דא הוא חד דרגא מאינן פלאות חכמה ומאן איהו דא נתיב לא ידעו עיט ואיהו פלא עצות מרחוק קרא להאי בקדמיתא פלא והכא אמר פלא עצות מרחוק אלא התם אצטריך לממני שית סטרין לדרגיין עלאיין פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והכא לא אתא לממני חושבנא אבל עצות מרחוק מאי ניהו תרי בדי ערבות דכל עיטא דנביאי מתמן אתיא אינן אקרון עצות מרחוק אמונה אומן תריין דאינן חד נהר וגן דא נפיק מעדן ודא אשתקי מיניה הא הכא כל רזא סתימא דמהימנותא. תרגום: ורב המנונא סבא אמר כך, "כי עשית פלא", פלא זוהי דרגה אחת מאותם פלאות חכמה, ומיהו זה

פט. ונקרא בלשון האריז"ל רשימו.

צ. ובלשון אריז"ל צמצום האור.

צא. עי' תיקו"ז (קלא ע"ב): ויהי מקץ ימים וגו' פתח רבי שמעון ואמר מאי מקץ ימים אלא מההוא אתר דעתיד למימר ביה קץ כל בשר בא לפני קץ שם לחשך (איוב כה א) ותרגם יונתן בן עוזיאל קץ כל בשר חבילו דכל בשרא מלאכי חבלה.

תרגום: ויהי מקץ ימים וגו' פתח רבי שמעון ואמר מה זה מקץ ימים. אלא מאותו מקום שעתיד לומר בו קץ כל בשר בא לפני, קץ שם לחשך. ותרגם יונתן בן עוזיאל, קץ כל בשר, המחבל של כל בשר, מלאכי חבלה.

צב. עי' ב"ר (פס"ה ס"ח): רבי חנינא בר פפא פתח (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך וגו' א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות ויהי כי זקן יצחק. ועי' שערי אורה צו ע"ב.

צג. עי' זהר ח"ג לה ע"ב: כתיב (ישעיה כה א) יהו"ה אלהי אתה ארוממך וגו' האי קרא אוקמוה יהו"ה אלהי אתה דבעי בר נש לאודאה לשמא קדישא ולשבחא ליה על כלא ומאן אתר שבחא דייליה כמה דאוקמוה והכא מעמיקא דכלא דכתיב כי עשית פלא פלא דכתיב (שם ט) ויקרא שמו פלא והא אתמר עצות מרחוק עצות

מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח^{צד}. כי ודאי אין הקב"ה רוצה לאחוז בדרך הטוב ורע כל כך זמן, ואחר כך לעזבה ולתפוס בדרך הממשלה והיחוד ברגע אחד, כאדם המתחרט ומתנחם, אלא מעומק עצתו ית' הוא לגלגל מסיבותיו מעומק חכמה כל כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית"ש מגלה יחודו. ועוד יתבאר מזה לקמן בס"ד.

ונמצא שבאמת בשתי מדות אלה אוחו האדון ב"ה תמיד, ושתיים אלה קבע בחוקו מוסדי ארץ: א', מדת השכר ועונש, היא הנהגת הטוב והרע בשיקול אחד לזכות ולחובה, ונקראת הנהגה זאת, הנהגת המשפט, שהקב"ה יושב ודן כל העולם כולו לפי מעשיהם הטובים והרעים. ואתיא תוך משפטו זה, מדת טובו אשר לפי חק שלמותו, לפי ענין ממשלתו, שבכחו הוא רוצה לתקן את כל נבראיו. והנה, לפי מדת השכר ועונש, הקב"ה, כביכול, משעבד מעשיו למעשי בני אדם, שאם הם טובים גם הוא יטיב להם, ואם הם רעים יוכרח, כביכול, להענישם, וכענין הכתוב (תהלים סח לו) תנו עוז לאלהים, והפכו (דברים לב יח) צור ילדך תשי, וכמאמרם ז"ל (איכה

רבה פ"א סי' לג) בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מוסיפים כח בגבורה של מעלה, וכשאינן עושים רצונו של מקום, מתישין כח של מעלה, ח"ו. ולפי מדת ממשלתו ושליטתו אמר (זכריה ג ט) ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד^{צד} (ירמיהו ג כ) יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה. והנה לפי מדת הטוב ורע, משפטי ה' אמת לתת לאיש כדרכיו מדה כנגד מדה, והרבה דרכים למקום לשלם לאדם כפעלו, וכאורח איש ימציאנו (איוב לד יא), אם לחסד אם לשבטו. אך לפי עצת טובו בחק שלמותו ית', הצד השוה שבהן, להחזיר את הכל לטוב שלם, לתיקון הגמור שיהיה באחרונה. ועל דבר זה נאמר (מלאכי ג ו) אני ה' לא שנית, ובמדרשו של רשב"י אמרו (תיקוני ד ע"ב^{צד}), לא אשתני בכל אתר. ואמנם הנהגת השכר ועונש היא המגולית ונראית תמיד לעיני הכל, אך הגלגול שהוא מגלגל [להחזיר] הכל לטובה עמוק עמוק הוא, ולא עבידא לאיגלויי כי אם לבסוף, אבל מתגלגל הוא והולך בכל עת ובכל שעה ודאי, ואינו פוסק.

ונמצא, שודאי כבש האדון ב"ה, כביכול, את חק שלמותו בבריאת הנבראים

מאיר הדעת

אחד, ביום שיהיה ה' אחד ושמו אחד. ואז אין שטן ואין פגע רע. **צו**. ז"ל: עלת על כלא הוא נהיר בעשר ספירות דאצילות ובעשר ספירות דבריאה ונהיר בעשר כתות דמלאכיא ובעשר גלגלי דרקיע ולא אשתני בכל אתר. תרגום: ועילת על הכל הוא מאיר בעשר ספירות של אצילות ובעשר הספירות של בריאה, ומאיר בעשר כתות של מלאכים, ובעשרה גלגלי הרקיע, ולא משתנה בכל מקום.

ועיי"ש קמח ע"ב: יהו"ה דאיהו מלגאו דכל ספירה וספירה עליה אתמר לך ה' הגדולה והגבורה וגו' (רבה"א א' כט יא) בעשר ספירין שבח ליה דוד בגין דאיהו לגו מכלהו ואיהו מלבר דכל ספירה וספירה ואיהו בין כל ספירה וספירה לא אשתני בכל אתר.

נתיב לא ידעו עיט"ו והוא פלא. "עצות מרחוק" קרא לזה בתחלה פלא, וכאן אמר פלא עצות מרחוק, אלא שם צריך למנות ששה צדדים לדרגות עליונות, "פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום", וכאן לא בא למנות חשבון, אבל "עצות מרחוק" מי הם, שני בדי ערבות, שכל עצה של הנביאים בא משם, הם נקראים עצות מרחוק. "אמונה" אומן שנים שהם אחד, נהר וגן, זה יוצא מעדן וזה משקה ממנו, הרי כאן כל הסוד הנסתר של האמונה. **צד**. ע"י שער מאמרי רשב"י (ב ע"ב): בחי' הגלגול הוא בסוד המחשבה בסוד וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וכמו שהגלגול לא שכיך טיקלא וגלגולא לעלמין כך המחשבה.

צה. ע"י ספר הליקוטים (זכריה ד): עד שיעבור רוח הטומאה מן הארץ. וזהו ומשתי את עון הארץ ההיא ביום

האלה, ובראם חסרים ולא שלמים, ושם להם דרך הנהגה ומין השפעה שאינה אלא חשך סתרו ית'^צ, שממנו בא מציאות שיקול הטוב ורע, ויש מציאות לחטאים ופגמיהם ולעונשים וקלקולים. ואף על פי כן שב והביט בטוב חוקו אל הנבראים האלה לתקנם

התיקון הכללי והגמור העתיד לבא, שעליו מסבב את כל הגלגל דבר יום ביומו, וממשיך דברי הטוב ורע עצמו, לגמור בתיקון שלם בכח יחוד שליטתו ית'ש.
(מט) אמרה הנשמה: תכלול מה שביארת עד כה.

הנהגת המשפט והנהגת היחוד

(נ) אמר השכל: שתי מידות שם הקב"ה לנהג בם את עולמו: אחת, מידת המשפט. ואחת, מידת השליטה והממשלה היחידית. מידת המשפט היא מידת הטוב ורע, שבה תלויים כל עניני הטובות והרעות בכל תולדותיהם, ומקור המידה הוא הסתר פני טובו, והעלם שלמותו. מידת הממשלה היחידית היא מידת תיקון כל הנבראים בכחו יתברך, אף על פי שמצד עצמם לא היו ראויים לזה, והיא הסובכת והולכת בהעלם בכל דרכי המשפט עצמו, לסבב כל דבר אל השלמות לבד, ומקורה הוא חק טובו הפשוט ית', שאף על פי שנתעלם, לא זו מלהשקיף עלינו לטובה^צ. מידת המשפט היא המתגלית ונראית, מידת הממשלה היא המתעלמת ומסתתרת לפנים.

אינה מחק השלמות, כי כבר אמרת שאין שלמות האמיתי מושג.

(נב) אמר השכל: היטבת לדקדק. ועתה אעמידך על בורים של דברים. שלמותו ית' הפשוט אי אפשר להשיגו כלל ועיקר, הוא הוא השלמות האמיתי הבלתי נודע לנו כלל, והנה זה מרומם ונשגב מעצמו מכל עניני הנבראים. כי מיד שרצה לנהג בריותיו, קבע ורצה במדות האלה שהם כולם ענינים מתיחסים לנבראים, ולא לפי ערכו כלל. ונמצא מהותו הפשוט מסולק מכל הענינים האלה לגמרי. ולא עוד, אלא שאפילו בפעולותיו אלה עצמם לפי ערך הנבראים, מה שהיה יכול לעשות לא עשה, ואדרכה כבש, כביכול, את טובו לבלתי עשות מה שהיה ראוי לו לעשות לפי טוב חקו. וזה, כי אפילו ברצותו לנהג הנבראים ולהגלות להם רק לפי ערכם ולא לפי ערכו, היה יכול על כל פנים ליגלות להם ולנהגם לפחות לפי ערכם זה, אך בשלמות בלא חסרונות, וכמו שיהיה

(נא) אמרה הנשמה: עדיין אני צריכה ישוב קצת על ענין מידת הממשלה הזאת שזכרת, כי אינני מבינה היטב את פעולת שלמותו הפשוט ית', כי לפי הנראה אף היא

מאיר הדעת

צא. עי' תיקון^ז תיקון א': שימני כחותם על לבך דהכי (נ"א אמרת שכינתא) אמרין ישראל בגלותא אף על גב דאנת תסתלק לעילא דיוקנך לא אתעדדי מנאי לעלם כההוא חותם דבההוא אתר דאתדבק ביה רשימו דמארי חותמא לא אתעדדי מניה דיוקנא דחותמא לאשתמודעא ביה.
תרגום: "שימני כחותם על לבך", שכך (אמרה השכינה) ישראל בגלות אומרים, אף על גב שאתה מסתלק למעלה

תרגום: יהו"ה הוא מבפנים של כל ספירה וספירה עליו נאמר לך ה' הגדולה והגבורה וגו' (דבה"א כ"ט יא) בעשר ספירות שבחו דוד לפי שהוא מפנים מכולם, והוא מחוץ לכל ספירה וספירה והוא בין כל ספירה וספירה ולא נשתנה בכל מקום.

צב. עי' תיקון^ז סו ע"ב: בגלותא ישת חשך סתרו (תהלים י"ב).

סוף סוף לעתיד לבא. ומחק טובו וחסדו היה זה ליגלות להם בהטבה רבה ובהשפעה רווחת, ומחק שלמותו היה לעשות מעשיו שלמות בלא חסרונות, וכבש כל זה, ורצה לעשותם בחסרונות, וחסרי ההארה כמות שהם.

ואמנם, לא רצה על כל פנים להניח עולמו כך, שיהיה תמיד הולך וסוער בשותפות הטוב והרע, אלא מטעם טובו הגדול היה לשים הנהגה אחת ועצה עמוקה לסבב כל הדברים מתוך הטוב ורע עצמו אל התיקון השלם השייך לימצא בהם, ומחק שלמותו הוא זה, לעשות שעל כל פנים יהיו מעשיו מושלמים, ולא ישארו בחסרונם. אמנם אין זה מעשה שלמותו הפשוט לפי עצמו הבלתי מושג, כי פשיטותו אינו שייך בעניינו בשום פנים. אלא הוא הדבר אשר דברתי, כי על כל פנים מחק שלמותו הוא שאפילו שרוצה לפעול רק לפי הנבראים, אך יפעול עמהם בשלמות. וזה הוא מקור ההנהגה, עצה העמוקה שאמרתי, המסבכת וממשכת את הכל לתיקון הגמור.

ואולם אהנו מעשיו ודאי בכבישת רחמיו, כביכול, שזכרנו, שלא יעשה כחק שלמותו להיות הבריות שלמים מתחילתם, אלא תחילתם חסר, וסופם יהיה שלם, מטעם טובו הגדול כמו שביארנו. שאלמלא היה מניח לעולם רק מדת המשפט, לא היו הבריות יוצאים מדי דפּים לעולם, כי תמיד היו נמצאים צדיקים ורשעים, טובות ורעות, ברכה וקללה. אך עתה, אף על פי שבתחילה

כך הוא, לא יהיה כן בסופו. ועל כן נשארה מדת המשפט בגלוי ומדת התיקון הכללי בהסתר, כי מעשיה בסתר הם, עד סוף דבר שיתוקן כל המציאות כולו לעתיד לבא.

(נג) אמרה הנשמה: עתה נתישבתי, כי ודאי דרך התיקון הכללי מחק טובו ית' הוא ודאי, אך על כל פנים ברצותו לפעול עמנו רק לפי ערכנו, ולא לפי ערכו.

(נד) אמר השכל: עוד אודיעך בענין הזה דבר יותר פרטי, והוא כי ודאי בכל מדה ומדה שהוא ית'ש מודד לנו, נבחיך שני ענינים, הנראה והנסתר. דהיינו, הנראה הוא השכר והעונש, למי שנמדדה לו המדה היא לפי מה שהיא, הטובה היא אם רעה, והנסתר היא העצה העמוקה הנמצאת תמיד בכל מדותיו, להביא בהן את הבריות לתיקון הכללי. כי כך היא המדה ודאי, שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם, וכענין שאמרו (ברכות ס"ב ב"ש), כל מאי דעבדין מן שמיא, טוב. והם הם דברי הנביא (ישעיהו יב א) ישוב אפך ותנחמניק, כי יודיע דרכיו הקב"ה לעתיד לבא לעיני כל ישראל, איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה, והכנה ממש לברכה. כי הקב"ה אינו רוצה אלא בתיקון בריאתו, ואינו דוחה הרשעים בשתי ידיים, אלא אדרבה, מצרפם בכור להתקן, ולצאת מנוקים מכל סיגא^א. והכוונה זאת אחת היא לו ית' בכל מעשיו שהוא עושה עמנו, להימין ולהשמאל, וכמו שביארנו לעיל.

מאיר הדעת

בשני בני אדם שיצאו לסחורה. ישב לו קוץ לאחד מהן, התחיל מחרף ומגרף. לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים, התחיל מודה ומשבת. לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני. והיינו דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב עושה נפלאות (גדולות) לבדו וברוך שם כבודו לעולם, אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו. ע"י לקמן הערה קס.

קא. ע"י לעיל הערה נט.

מהעולם, דמותך לא תזוז ממני לעולם, כמו אותו חותם, שבאותו מקום שנדבק, בו רישום של בעל החותם, לא זזה ממנו הדמות של החותם, להיות ניכר בו. **צט**. כן הוא גרסת הרמב"ם בפיה"מ ברכות פ"ט מ"ה. והגרסא אצלנו: כל דעביד רחמנא לטב עביד. ק. ע"י נדה (לא ע"א): דרש רב יוסף, מאי דכתיב אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, במה הכתוב מדבר,